

RIIGIKOGU

IV koosseis.

VII istungjärk.

153. koosolek.

11. juunil 1931.

Sisu:

1. R. Kuris'e küsimine Vabariigi Valitsusele karjamajandusesaaduste eest põllumeestele õiglaste hindade kindlustamise asjas.
2. J. Zimmermann'i küsimine Majanduseministrile riigikassa välisraha reservi ja riigikassa aprilli- ning maikuu sissetulekute ja väljaminekute kohta ning Majanduseministri vastamine küsimisele.
3. 25 Riigikogu liikme arupärimine Vabariigi Valitsusele liiakasu võtmise kohta riikliku garantii abil teostatava sugusigade ostmise puhul.
4. ja 6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö kohta koolides.
5. Järgmise koosoleku määramine.
6. Sisupunkt 4. järg.

Koosoleku avab Esimees K. Einbund kell 10.17 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi A. Tõllassepp.

1. R. Kuris'e küsimine Vabariigi Valitsusele karjamajandusesaaduste eest põllumeestele õiglaste hindade kindlustamise asjas.

R. Kuris (loeb): 1. Kas minu ja rühmakaaslaste poolt esitatud karjakasvatuse edendamise ja võihindade kindlustamise fondi seaduseelnõu kohta on Põllutöominister ja Vabariigi Valitsus seisukoha võtnud?

2. Jaataval korral missugune on nende seisukoht?

3. Mis mõtleb Vabariigi Valitsus ja Põllutöominister ette võtta karjamajandusesaaduste, eriti või, õiglaste hindade kindlustamiseks põllumeestele?

2. J. Zimmermann'i küsimine Majanduseministrile riigikassa välisraha reservi ja riigikassa aprilli- ning maikuu sissetulekute ja väljaminekute kohta ning Majanduseministri vastamine küsimisele.

J. Zimmermann (loeb): 1) Palun teatada, kas riigikassa välisraha reserv, mis eelmiselt valitsuselt saadud, veel alles

on ja kui tema enam alles ei ole ja on eesti kroonidesse vahetatud või panditud eesti kroonide vastu, siis kuipalju tema eest on saadud eesti kroone?

2) Kui suured olid riigikassa sissetulekud käesoleva aasta: a) aprillikuul ja b) maikuul?

3) Kui suured olid riigikassa väljaminekud käesoleva aasta: a) aprillikuul ja b) maikuul?

Majanduseminister M. Pung: Austatud Riigikogu liikmed! Mis puutub rkl. Zimmermann'i esimesesse küsimisesse, kas riigikassa välisraha reserv veel alles on, siis tahan ma selle peale kategooriliselt kinnitada, et sellest välisvaluuta rahast, mis Eesti Pangas riigikassa arvel seisab, ei ole praegune valitsus mitte üht penni ära tarvitanud (V a h e l h ü ü d e d. — J u h a t a j a koputab haamriga.) vaid selle vastu... (V a h e l h ü ü d e d.) on see välisvaluuta summa intresside võrra kasvanud.

Nüüd järgmiste küsimiste kohta. (V a h e l h ü ü d e d.) Seda minu käest praegu ei küsita. Kui suured olid riigikassa sissetulekud käesoleva aasta aprillija maikuul? (V a h e l h ü ü e.)

Juhataja: Ma palun Riigikogu liikmeid võimaldada Majanduseministril vastamise. Rkl. Jõeäär, ma palun kuulata.

Majanduseminister M. Pung: Teise küsimise kohta on järgmist öelda: Aprillikuus tänava aastal oli riigikassa sissetulekuid 6.717.000 krooni, mais tänava aastal 7.823.000 krooni, kokku kahe kuu eest 14.541.000 krooni. Väljaminekuid oli tänava: aprillikuus — 7.786.000 krooni, mais — 6.257.000 krooni, kokku kahe kuu väljaminekuid 14.044.000 krooni. Tähen-dab nende kahe kuu jooksul oli ülejääk 496.000 krooni. (V a h e l h ü ü d e d. — J u h a t a j a koputab haamriga.) Siin oleks tähtis neid arvused võrrelda eelmise aasta arvudega. (V a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja: Ma palun Riigikogu liikmeid kuulata Majanduseministri vastamist küsimisele.

Majanduseminister M. Pung: Mineva aasta aprillikuul oli sissetulekuid 7.943.000 krooni, mais — 6.992.000 krooni, kokku 14.936.000 krooni. Väljaminekuid mineva aasta aprillikuul — 8.336.000 krooni, mais

— 9.001.000 krooni, kokku 17.338.000 krooni. Selle kahe kuu jooksul oli mineval aastal puudujääk 2.401.000 krooni. See summa oli kaetud välislaenuga 2.437.000 krooni suuruses.

Kasutan seda juhust, et Riigikogule teatada, et tänava eelarve-aasta algusest peale, see on 1. aprillist 1931, on kassatagavarad suurenenud 1.293.000 krooni võrra. Mineval aastal sellesama aja eest, arvates 1. aprillist 1930, olid kassatagavarad vähenenud 317.000 krooni võrra, arvamata see välislaen, mida ma enne nimetasin. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma usun, et nende andmetega küsija rahuldatud on.

3. 25 Riigikogu liikme arupärimine Vabariigi Valitsusele liiakasu võtmise kohta riikliku garantii abil teostatava sugsigade ostmise puhul.

J u h a t a j a: Sellele arupärimisele on alla kirjutanud 25 Riigikogu liiget, kuuluvuselt tööerakonna Riigikogu rühma, põllumeeste, asunikude ja väikemaapidajate koonduse Riigikogu rühma ja kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla, et mõni erapoletu on. See arupärimine on vastu võetud.

(Arupärimise tekst: „Põllumajanduse saaduste hinnad on langenud ja ei tasu tootmise kulusid. Haaratakse kinni igast abinõust, et kuidagi sissetulekuid hankida. Üheks sarnaseks on ka sugumiste müük Venemaale. Riigi poolt on antud garantii selle müügi teostamiseks kahele ettevõttele — nimelt Seakasvatuse seltsile ja Estoonia eksporttapamajadele. Need ettevõtted töötavad riikliste toetustega ja laenuodega. Nüüd on veel need saanud erakordsetel tingimustel Vabariigi Valitsuselt garantii. Ettevõtted saavad lepingu kohaselt 105 s. sugusea eluskaalu kg eest, kuna aga maksavad põlluharijatele 60 senti eluskaalu kilost, saades vahetalituse eest 75% põllupidajatele sigade eest maksetavast hinnast. See on aga sarnase operatsiooni juures liiga suur vaheltkasu. Valitsusel oleks käesoleva operatsiooni juures eriti suured võimalused olnud teenimata vaheltkasu reguleerida. Sellepärast on arupärijail esitada Vabariigi Valitsusele järgmised küsimused.

1. Kas Vabariigi Valitsusel on teada, et ettevõtted sarnast vaheltkasu võtavad?

2. Kas Vabariigi Valitsus on andnud garantii Estoonia eksporttapamajadele ja Seakasvatuse seltsile enne eksportkrediidi garantii seaduse maksamahakkamist?

3. Kas Vabariigi Valitsus kavatses vahele astuda sarnase teenimata ja üleliia suure vaheltkasu saamise lõpetamiseks?

Tallinn, 2. juunil 1931. L. Raudkepp, G. Lorenz, A. J. Salum, J. Lattik, J. Fuks, A. Laur, Alex. Kornell, Rud. Kuris, A.

Anderkopp, O. Kask, Osk. Köster, J. Järve, J. Loosalu, R. Penno, V. Maaker, J. Vilms, M. Juhkam, T. Kalbus, Aleks. Sternfeldt, Theodor Tallmeister, K. Baars, J. Saar, O. Strandman, Arn. Schulbach, J. Zimmermann.“)

4. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides.

V. M a a k e r: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Hariduse- ja sotsiaalministri arvates on praegu koolides kõik korras. Härra minister ütleb, meil ei ole mingeid andmeid. Isegi härra Tallmeisteri andmed on härra ministri arvates tühiised.

Kui härra Tallmeister peatus pikemalt keskkoolide juures, siis tahaksin mina alla kriipsutada olukorda algkoolides, sest arupärimises etteodud pahed ja kihutustöö ei piirdu ükski keskkoolidega, vaid leiab aset ka algkoolides. Nii on Läänemaal, kus vanu õpetajaid küllalt, valitud õpetajaks väljastpoolt maakonda noorsotsialist Rumma, kes sotsialistina väga energiliselt tegutseb. Ja vististi mäletavad kõik lugupeetud Riigikogu liikmed, kuidas läinud aastal Läänemaal 160 õpetajat ühekorraga vallandati, 160 vana õpetajat, kellel pikem tööpraktika seljataga. Millest olenes see lahtiregistreerimine? Nüüd on selge, et tahti vabaneda tublidest vanadest õppejõududest, et noorsotsialiste asemele võtta. (V a h e l h ü ü e.) Jah, härra Johanson, ma näitasin, et läinud aastal ei saadud sellest aru, mispärast massiliselt lahti registreeriti, aga nüüd peab see kõigile selge olema. Ja vaadake, selleks on 160 vana õpetajat lahti registreeritud.

Et algkoolides lugu halb, näitab Hiiu-Suuremõisa algkool. Käesoleva aasta aprillikuu lõpul ilmunud Hiiu-Suuremõisa algkooli juhataja sotsialist härra Palm kohaliku pasunakoori liikmete juurde ja teatanud, et 1. mail korraldatakse koolimajas koosviibimine noorsotsialistide poolt ning palunud ühtlasi pasunakoori mängima „Internatsionaali“. Ollakse nõus, kuid seatakse üles nõudmine, et mängitaks ka rahvushümni. Selle peale ütleb koolijuhataja härra Palm, et sel päeval ei kõlba rahvushümni mängida — see koosolek on ühtlasi tema kooli ruumides. Tõsi, rahvushümn pidi taganema „Internatsionaali“ ees, see oli 1. mail Suuremõisa algkooli ruumides. Olgugi, et vallavalitsus ähvardas ruume mitte anda, kui rahvushümni ei mängita, pidi rahvushümn siiski kõrvale jääma. Samuti pidi 1. detsembri puhul koolivalitsuse korraldusel rahvuslipp välja pandama, aga Suuremõisa algkool ei pannud rahvuslippu välja. (V a h e l h ü ü e.) Teie olete toonud väärnäh-

tusi esile, ega Teie sellepärast igalpool revideerimas pole käinud. Riigikogu on see koht, kus tähelepanu puuduste peale juhtakse.

Sealsamas Suuremõisa algkooli piirkonnas liigub Haapsalu seminari õpilane Piht ringi ja seletab, et seminari direktor olevat teda röövinud. Küsimisele, kuidas on see võimalik, seletab õpilane, mis siis muud see on, kui ta võtab mult kommunistliku kirjanduse ära, mida mina sain Tallinnast noorsotsialistide ühingult, siis on see ju röövimine. Sellejuures räägib ta igasugustest rahvaerakonna nuhkidest.

Kui ühel eelmisel Riigikogu koosolekul rkl. Mihkelson seletas — kahjuks ma ei ole stenogrammi vaadanud, aga mäletavasti —, et noorsotsialistid on sõjaväe vastu, siis tulid mul meelde Võru seminari lõpetajad, kelle lõpukirjatöid lehitsedes üks sõjaväelane leidis pealkirju: Kas on tarvis sõjaväge? Kas on vaja kaitseliitu? Kas on tarvis kaitsepolitseid? ja kõigil nendel kirjatöödel on lõppvastus eitav — ei ole tarvis. Needsamad seminarilõpetajad lähevad maale kooliõpetajateks ja hakkavad seal samu mõtteid propageerima. Kas see meie riigile kasulik või kahjulik on, seda võib iga Riigikogu liige ise otsustada.

Ja lugupeetud Riigikogu liikmed, see kihutusetöö ja rakukeste loomine seminarides on selleks ette võetud, et rakukeste liikmete kaudu seminaridest tulevad õpetajad hiljem algkoolides seda tööd jätkaksid, ja asi võib sellest küljest äärmiselt kardetavaks muutuda. Ma olen püüdnud esile tuua mõned üksikud faktid koha pealt.

Aga ennem tahaksin ühe küsimisega pöörata härra Hariduse- ja sotsiaalministri poole. Härra minister, Teie teate, et Läänemaa seminari pedagoogikanõukogu heitis välja seminarist ühe õpilase ja kahelt õpilaselt võttis ära lõputunnistuse saamise õiguse. Nüüd räägitakse aga kindlatest allikatest Haapsalus, et Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi poolt on ettekirjutus tehtud Läänemaa seminari pedagoogikanõukogule, need otsused revideerimisele võtta. Ma küsiksin nüüd, kas vastab see toele? (V a h e l h ü ü e.)

A. R e i: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Peale käesoleva arupärimise põhjendamist rkl. Tallmeisteri poolt avaldas „Rahva Sõna“ ühe artikli pealkirja all „Eesti Purishkevitschitele märkmikuisse“. Möödunud neljapäevasel koosolekul vahelhüüetest koha pealt kuuldus, et rkl. Tallmeister oli väga vihane, et teda oli nimetatud Purishkevitschiks. See oli tõesti liialdus — kadunud Purishkevitschi vastu, sest niisuguse obskurantismini, milleni läks rkl. Tallmeister, ei läinud siiski mitte Pu-

rishkevitsch. Purishkevitsch oli küll väga äärmine monarhist ja tagurlane, aga tuli moment, kus tema esines ühena revolutsiooni tegelasena. Tema oli see, kes tappis Rasputini, arvates, et Rasputin on Venemaa õnnetuseks, ja Rasputini tapmise aktsioon oli sihitud tsaarivalitsuse kukutamiseks. Igatahes näitab see, et Purishkevitsch vabadusemõtetele päris kättesaamatu ei olnud. Mis kuulsime aga härra Tallmeisteri suust? Härra Tallmeister ütles: „Kui lugu on aga nõnda, kui meie rahva enamus mõtleb kodanlikult ja kristlikult, siis on ometi ainuüksi loogiline öelda, et ükski kooliõpetaja ei tohi sotsialist olla, sest meie noorsugu ei tohi kasvatada vaimus, mis meie rahva enamusele vastuvõtmatu.“ Niikaugele minevat obskurantismi, vaba mõtte mahasurumist, väljendas vast ehk ainult kuulus kirjadekogu, mis ilmus 16. sajandil — „Epistolae virorum obscurorum“ — see on „Pimedate meeste kirjade kogu“. (V a h e l h ü ü e.) Isegi Vene tsaariajal ei mindud niikaugele, sest ka tsaarivalitsus sallis seda, et ülikooli õppetoolil õpetas terve rida sotsialiste. Nii näiteks sel ajal, kui mina ülikoolis käisin, oli üheks minu õpetajaks Tugan-Baranovsky, samuti oli ülikoolides professoreiks terve rida teisi sotsialiste. Meie protestantlik mõttevool on aga niikaugele jõudnud, et nõuab iga sotsialistliku põhimõtte väljaroomimist koolidest. Härra Tallmeister põhjendas seda sellega, et seda nõudvat demokraatia. Ta ütles: „Demokraatlike korra juures peaks olema abitsatõde, et kui meie rahva enamus soovib seda niinimetatud „kroonu“ isamaalsust, siis tuleb sotsialistidele hüüda: Käed kooli küljest ära!“ Seesugune arusaamine demokraatiast võis valitseda ainult 16. sajandi alguses või koguni veel palju varem. Demokraatia ei ole mitte ainult enamusevalitsus. See ei ole mitte kõige olulisem demokraatia põhimõtte, kõige olulisem on see, et demokraatia on niisugune riigikord, mis tunnustab ja võimaldab suuremat isikuvabadust, kui ükski teine riigikord. (V a h e l h ü ü e.) Et seejuures enamuse tahe peab valitsema, on vaid loogiline konsekvants isikuvabaduse põhimõttest. Demokraatia tõelik tuum seisab selles, et iga kodanikule oleks vabadus oma mõtteid avaldada ja levitada. (V a h e l h ü ü e.) Härra Tallmeister nähtavasti kujutab omale demokraatiat ette sel kujul, nagu see oli olemas vanas Novgorodis, kus enamus võitles vähemuse vastu ainult rusikatega, Volhovi silla peal tulid nimelt kaks parteid kokku ja loopisid üksteist senikaua üle silla jõkke, kuni üks pool, ja nimelt enamus, võitjaks jäi. Praeguse aja demokraatias ei võitle enamus vähemusega mitte rusikatega, vaid ideedega, ja

seepärast ongi demokraatia kõige olulise- maks tunnuseks just mõttevabadus, mis vähemusele võimaldab vabalt oma mõtteid propageerida, et rahva enamust oma poole võita ja sel teel ise enamuseks muutada. Sellele arusaamisele on inimkond jõudnud sellepärast, et mõttevabaduse mahasurumine, nagu ajalugu on näidanud, kunagi soovitud tagajärgi ei anna. Vene tsaari- riik ei julenud küll täiesti eitada mõtte- vabadust, mis nähtub sellest, et kuni 1911. aastani, kus Kasso hakkas ülikoolis „puhastusetööd“ tegema, oli Vene ülikoo- lide professor valdavas enamuses tsaari- valitsuse vastu opositsioonis. Siiski püüdis tsaarivalitsus teha, mis vähegi võimalik, et vaba mõtet maha suruda. Aga teie teate ometi, mis tagajärgi see andis. Kas tsarism suutis püsima jääda? Ta varises kokku. Hispaanias oli ka 7—8 aasta kestel vägev diktatuur maksev, mis samuti igat valit- susevastast opositsioonilist mõtet püüdis iga abinõuga maha suruda. Üleilmliku kuulsusega õpetlased aeti Hispaaniast välja, näiteks professor ja kirjanik Una- muno, kes pidi põgenikuna elama Pariisis. Kas see päästis Hispaania diktatuurivalit- suse? Meie teame, et nii häbistavalt ei ole ükski diktatuur kokku varisenud, kui His- paania diktatuur kokku varises 14. aprillil s. a. Nii et see ei anna ometi soovitud tagajärgi, kui püütakse vaba mõtet polit- seiga maha suruda.

Aga ma võiksin teile tuua väga huvi- tavaid näiteid teistest kultuurriikidest, nagu näiteks Rootsis. Rootsis saab töö- liste hariduseliit riigilt suurt toetust. Selles hariduseliidus on olemas isegi kom- munistlikud õpperingsid, kus kommunist- likud töölised õpivad kommunistlikku teooriat, ja riik annab selleks raha. Rootsi valitsus arvab nimelt, et tark kommunist on siiski parem, kui rumal ja pime. Ja see sünnib Rootsis, kus rahva enamus on praegusel momendil samuti kodanliselt mõtlej. Rootsi riik sallib seda kõike ja ei näe selles mingit hirmsat hädaohtu Rootsi riigile.

Härra Tallmeister vastab aga sellele, et selgitusetöö ja mõtete levitamine on küll lubatav täiskasvanud inimeste hul- gas. Käesoleval juhtumisel on aga ha- katud sotsialistlikke mõtteid levitama noorsoo keskel, kes ei oska arvustavalt suhtuda neile mõtetele, ja just see olevat lubamata. Sellele võib vastata, nagu seda ka minu parteikaaslane härra Martna eel- misel koosolekul juba tegi, et noorsugu ei ole elust mingi hiinamüüri- eraldatud. Kooli kõrval ei ole vähem tähtsad ka ko- done ümbrus ja tuttav, kellelt noorsugu saab teatavaid impulsse. Ei ole mõeldav, et kooli saaks neutraliseerida ja ära eral- dada kodust ja ühiskondlikust ümbrusest.

Pealegi teame, et noorsoo keskel te-

hakse kiriklikku ja usulist propagandat, samuti tegutsevad noorte keskel skoudid ja mitmesugused teised seltskondlikud organisatsioonid. Kas nende tegevus on erapooletu? Kui kirik oma mõtteid levi- tab, siis on see erapooletu, aga kui sotsia- listid oma mõtteid levitavad, siis on see noorte hingede mürgitamine? Aga see on ometi kõige primitiivsem arusaamine, kui inimene nii arutab: see, mis mina ütlen, see on üldinimlik ja erapooletu, nii peaks iga inimene mõtlema; aga mis teised mõt- levad, see on parteiline ja erapoolik. Teis- tes suurtes kultuurriikes, näiteks Saksa- maal, Austrias, eriti viimases, on olemas määratu suur sotsialistlik lastesõprade liikumine. Saksamaal on 200.000 last koon- datud „Kinderfreunde“ organisatsiooni. Kõige väiksemate mudilaste kasvatamisega sotsialistliku ühistunde vaimus hakkab see organisatsioon peale. Ta ei salga ega varja, et ta tahab just noorsoo keskel kas- vatada sotsialistlikke tundeid, teha neid noori teadlikkudeks sotsialistideks. Aga ma ei ole kusagil näinud, et Saksamaal keegi kutsuks politseid appi, et vaadake, kuidas mürgitatakse laste hingi j.n.e. Niisugune obskurantism on nähtavasti ainult Eestis võimalik. Seejuures ei saa ma imestust avaldamata jätta, kuidas teil on nii vähe usku oma aadete kandvasse jõusse. Teie nähtavasti arvate, et teie aated suudavad püsida vaid sandarmite kaitse all, ja sellepärast teie nõuate, et kõigi teistsuguste aadete levitamine ära keelataks. Teil peaks ometi rohkem usku olema oma aate jõusse.

Mis puutub sotsialistide suhtumisesse ususse, siis on härra Tallmeistril ses suhtes väga imelik arusaamine ja imelik loo- gika. Ta ütleb oma esimeses kõnes muu seas: „Programmides tarvitatakse harilikult küll vana tuntud lөөksõna, et „usk on eraasi“, millest järeldama peaks, et usulistes toekspidamistesse üldse ei se- gata. Aga tegelikus elus on Venemaa kõige elavamalt näidanud, millise pi- meda vihaga selle „eraasja“ vastu mä- ratsetakse, ja need noorsotsialistide otsu- sed näitavad siingi jälle kord nende ini- meste õiget nägu ja lubavad aimata, et kui meilgi sotsialistid saaksid võimu oma kätte, siis hakkaksid nemad usu ja kiriku suhtes täpselt samuti oma kangelaslikku vahvust avaldama.“ See on tõesti imelik loogika! Eesti sotsialistid ütlevad: usk olgu eraasi. Rkl. Tallmeister tahab näidata, et sotsialiste ei võivat ses asjas uskuda. Tööpöolest tahtvat nad usu vastu kange- laslikku vahvust üles näidata. Ja millega seda tõendatakse? Sellega, et Venemaal määratakse selle „eraasja“ vastu. See laskvat aimata, et kui meil sotsialistid saaksid võimu oma kätte, siis ka meil hakataks samuti usu vastu määratsema.

Edasi räägib härra Tallmeister sellest, milliste maitsetute ja labaste lõõksõnadega idanaabri juures lapsi kostitatakse ja lausub siis: see annab teile ettekujutuse, millist haridust noorsotsialistid ihaldavad.

Veel edasi: Venemaal kantavat näidendit ette „Seltsimees Jeesus“, mille sisu olevat nii jõle, et isegi 100-protsendised kommunistid selle vastu protesteerivat. Säärast toitu soovivad sotsialistid nähtavasti ka eestlastele, ütleb härra Tallmeister. Aga kuidas saab seda, mis Venemaal tehakse, Eesti sotsialistidele kaela määrada? Pühavaimu kiriku kantslist võib ju seesuguseid väiteid ette tuua, seal ei saa ju keegi vastu rääkida. Riigikogus aga ei kõlbaks seesuguse loogikaga välja tulla, sest siin saame meie ometi järgmine kord sõna võtta ja kõike seda ümber lükata. Meile, sotsialistidele, on usk eraasi. Meie seas on ateiste, kes eitavad usku, ja on ka usklikke. Inglismaal on enamjagu sotsialiste usklikud, või igatahes pole Inglise sotsialistide hulgas näha erilist vaenu usu vastu. Sotsialistlikud erakonnad asuvad seisukohal, et tööliste klassivõitlusest üldse, eriti aga töölisparteist, võivad osa võtta usklikud ja uskmatud. (V a h e l h ü ü e.) Kuna meie asume sel seisukohal, siis ei saa meie neile, kes on usu vastu, keelata usuvastase propaganda tegemist. Sotsialistlik partei kui niisugune on usu suhtes täiesti erapooletu, ta hoidub igasugusest usutunnete haavamisest. Aga partei ei saa ometi ka mõtlemisvabadust selles küsimuses oma liikmete hulgas ära keelata ja maha suruda. Ja kui üks osa parteilikeid, kes on uskmatud, võib teha usuvastast propagandat, siis teine osa võib teha usupropagandat. See ei ole parteiküsimus, see on täiesti eraasi.

Edasi pahandas härra Tallmeister selle üle, et noorsotsialistlik liit eitavat isamaad. Selle isamaa eitamise kohta tõi tema näitena ette, mis temale Riias keegi lätlane öelnud: „U rabotshego net oteshestva.“ (V a h e l h ü ü e.) Härra Tallmeister ütleb, isamaa olevat sotsialistidele tühi puru, ja kõik need kõlblised jõud, mis isamaa mõistega seotud, ei tähendavat sotsialistidele midagi. Aga ma küsiks: mis on siis õieti sotsialistide tegevus terves maailmas? Eks püüa ometi sotsialistid terves maailmas selle poole, et isamaa sotsiaalseid olusid paremaks teha, neid sellasteks muuta, et isamaa oleks ka töötavatele rahvahulkadele armsaks koduks. Ma võiksin sel puhul tsiteerida Bebel'i sõnu, mis tema ütles ühel Saksa sotsialistliku erakonna kongressil: „Meie võime uhkusega öelda, et meie oleme suuremad isamaalased, kui need kodanlised ringkonnad, kes teevad silmakirjalikke sõnakõlke

oma isamaalsuse üle, et sellega rahvahulke oma mõju all hoida. Meie tahame, et meie isamaal sotsiaalne olukord muutuks niisuguseks, et terve rahvas võiks rõõmu tunda oma isamaa üle.“

Niipalju olgu öeldud põhimõtteliste küsimuste kohta, millest kõneles härra Tallmeister.

Nüüd tahaksin puudutada fakte, millega ta opereeris. Ettetoodud faktide kohta peab ütlema, et need seisavad samasugusel tasapinnal, nagu põhimõttelikud arutamisedki, mida meie kuulsime. Õieti kõik faktid, mis härra Tallmeister ette tõi, olid kollektsioon kuulujutte ning klatsijutte. Niisugust ilma ühegi kriitikata ettekantud klatsijuttude kollektsiooni ei ole Riigikogus siamaani küll veel kuuldud. (V a h e l h ü ü e d.) Mida meie siin kuulsime? Suure hulga alaealiste poisikeste jutte, mis edasi kantud läbi mitmenda käe. Oma esimeses kõnes tõi härra Tallmeister ette, — üks kirjade kirjutajaist olevat saanud suure au osaliseks, nimelt on keegi Võru seminarist ületulnud poiss temale andnud intervjuu, tutvustades teda oma vaadetega. Poiss seletanud järgmist: „Praegusele kurnajate ja rõhujate valitusele tuleb teha varem või hiljem paramatult lõpp. Tulevikus tulevad saata teise ilma kõik need kodanikud, kes ei suuda ega taha saada aru kommunistliku korra hüvedest j.n.e.“ See võib ju olla, et keegi koolipoiss midagi sarnast rääkis, aga kui seda läbi mitmenda käe siin edasi antakse, noh — ma usun, Riigikogul on tõsisemaid ülesandeid täita, kui seesuguseid kuulujutte kuulata ja arutada. Siis olevat keegi Andreesen'i õpilane seletanud, et parem on olla suurrahva liige, kui väikese Eesti rahva liige. Kui üks noor poisike on niisuguseid mõtteid avaldanud, kas on see siis tõesti nii tähtis, et meie peame seda siin arutama. Ehk jälle: Tallinna humanitaargümnaasiumi poisid olevat rääkinud, et vaadake, meie oleme väikesed vennad, aga tehnikagümnaasiumi poisid, need on alles tulevase revolutsiooni löökpataljoniks. Ehk jälle: keegi õpilane, kes olevat noorsotsialistide organisatsiooni liige, eitanud seda vastaval küsitlemisel, pärast aga võtnud kaardi välja ja öelnud, et ega neile nuhkidele ei või seda ometi öelda.

Kui härra Tallmeistril oleks natuke kriitilist meelt olnud, siis oleks ta ise ettevaatlikumalt suhtunud neisse juttudesse. Iseloomuliku näitena nimetaksin ma seda osa tema kõnest, mis puutus rkl. Schütz'isse, kes siin iuba õiendamiseks sõna võttis. Härra Tallmeistri jutu järele olevat keegi koolipoiss Schütz'i kohta öelnud: „Sõimas nõnda, nagu ainult eht sots võib sõimata.“ Muu seas öelnud Schütz

veel: „Mis kopitanud õhk siin teie kolme-saja-aastases koolis valitseb?“ Aga ma küsiksin, kas see söimamine sündis terve klassi ees, kooliõpilaste juuresolekul? Ma arvan, et rkl. Schütz ei tulnud ometi mitte koolipoisse söimama, vaid direktoriga või juhatajaga rääkima, ja ma ei suuda uskuda, et keegi koolipoistest oleks võinud selle jutuajamise juures tunnistajaks olla. Seega peaks selge olema, et too koolipoisi jutt oli lihtne kuulujutt. Meie härra Tallmeister aga on nii naiiv, et võtab seda kuulujuttu puhta kullana ning kannab siin ette. (V a h e l h ü ü e.) Jah muidugi, lisab veel juurde. Minu rühmakaaslane härra Schütz tuli ja seletas siis, kuidas selle „söimamisega“ lugu oli. Uskuge, ma võin oma parteikaaslast Schütz'i kangeks meheks lugeda, aga nii kangeks meheks. milliseks Teie teda püüate teha, ei suuda ma teda mitte pidada. (V a h e l h ü ü e.) Ma usun seda, mida kriitiliselt kaaludes uskuda võib, aga mitte iga poisikese juttu, mida räägitakse vaid kuulduste järele, ilma et ise oleks pealtnägijaks oldud.

Siis edasi, kui vähe kõik need kirjad, mida härra Tallmeister siin ette kandis, usaldust väärivad, see tuli iseäranis selgelt ilmsiks Lääne seminari direktor Fluss'i asjas. Härra Tallmeisteri seletuse järele ei olevat kõne konspekt Karl Marx'i üle, mis direktori poolt esitatud, mitte õige ehtne. Meil on ometi nuhtlusseaduses paragrahv, mille järgi karistatakse isikut, kes ametlikusse ettekandesse mahutab valeandmeid. Mina arvan, ametlikke ettekandeid tehakse vastutusetundega, teades, et iga sõna eest peab vastutama, ja kui ettekandesse valeandmeid paigutatakse, siis võib karistuse alla langeda. Teie aga ütlete, Teile kirjutatakse Haapsalust, et direktori ettekanne ei vasta tõeoludele. Kelle käest Teie selle kirja olete saanud, on meile teadmata. Õelge siis, kumba meie neame uskuma? Mina arvan ikkaagi ametlikku dokumenti, direktori ametlikku ettekannet. (V a h e l h ü ü e.) Igatahes fakt on see, et ametlik tõendus on olemas. Seda ei ole seni ümber lükatud, ja igasugused edaspidised keerutamisid selle ümber on ilmaaegsed.

Edasi pean tunnistama, et niisugust võigast tunnet ei ole ma ammugi tundnud, millist ma tundsin, kuulates härra Tallmeisteri denuntseerimist alaealiste poisikeste kohta siit Riigikogu kõnetoolilt. Siin tullakse ja öeldakse, et vaadake — keegi Piht olevat seal niisugust asja teinud, kaitsepolitsei pangu seda hoolega tähele ja kirjutagu omale kõrva taha! Edasi, keegi Indrikson on teinud seda ja seda j.n.e. j.n.e. Kas siis tõesti ei saaks värikamalt esineda, kui denuntseerijana noorte alaealiste poisikeste kohta? On siit Riigi-

kogu kõnetoolilt mitmesuguseid jutte kuulnud, aga seesugusel viisil ei ole siit küll siamaani kooliõpetajate ja direktorite kohta sõna võetud. Rkl. Tallmeister seletas: pärast seda, kui rkl. Schütz on käinud ühes Tallinna gümnaasiumis söimamas, olevat „mõni õpetaja õpilasi mõne väärnähtuse eest pragades sellele juurde lisanud: Ega korda muidugi ei või nõuda, Riigikogu sotsialistlik erakond astub vahele.“ Kui tõesti niisuguseid pedagooge peaks olema, kes nii ebapedagoogiliselt talitavad ja nii jämedalt õonestavad kooli distsipliini, siis oleks tõesti kahju meie koolist, ja siis peaks tõepoolest Hariduse- ja sotsiaalminister vastavaid samme astuma. Julgen aga arvamist avaldada, et see on klatshijutt, sest ma ei usu, et meie kooliõpetajad oleksid nii halvad. Kui tõesti sotsialistlik erakond tahaks vahele segada koolielusse, siis on küllalt seaduslikke teid ja abinõusid olemas, et seda takistada. Ja kui koolidirektor on vähegi mees, aga mitte memm ei ole, siis teab tema väga hästi, kuidas end maksma panna, ja igasuguseid ebaseaduslikke vahelesegamisi ära hoida. See on meie õpetajakonna teotamine, kui teie rääkida julgete, et koolijuhatajad ei oska endid maksma panna ebaseaduslikkude vahelesegamiste suhtes ja lähevad koolipoistele kaebama, et vaat — sotsialistlik erakond segab vahele, meie ei saa sinna midagi parata. Kõike muud võib uskuda, aga mitte seda.

Haapsalu seminaris peetud kõne kohta seletas härra Tallmeister — õpilaste keskel toimetanud juurdlust kaks õpetajat, Rajamaa ja Uibokand. Sel juurdlusel olevat kindlasti selgunud, et õpilastel on olemas mingi omavaheline rakukene. Kooliosakonna juhataja Tänavaga poolt on aga avalikult mõista antud, et kui asja kiiresti ja rahulikult ei likvideerita, siis ei saavat tema seminari edasijätmist enam pooldada. Ka Mihkelson olevat asiast huvitatud. Minister aga on parteiinimene ja Tänaval koos Mihkelson'iga on tema peale teatav mõju. Kas ei pea siis õpetajad ja koolijuhatajad kõik tegeva, et asja sumbutada, sest nende saatus on kaalul ühes terve kooli olemasoluga. Sellepärast on inimlikult arusaadav, et nad juurdluses, näiteks salakoosoleku asjus metsas, püüavad asiale võimalikult pehmet kaju anda. Nii olevat härra Tallmeisterile kirjutatud Läänemaa seminari ringkondadest.

Seega insinueerib kirjajuhataja koolijuhataja üle, et viimane on andnud ebaõigeid andmeid, kuna ta kardab kedagi vägevast Tänavast ja Mihkelson'i. Ma loen oma kohuseks protesteerida selle vastu, et Riigikogu kõnetoolilt sedaviisi insinueeritakse koolijuhataja üle. Niisuguses vaimus olid koostatud kõik faktid, mis rkl. Tall-

meister ette kandis. Peab ütleva, et niisasti tema kõne põhimõttelise kui ka faktilise osa tasapind väärivad üksteist täiel määral. Härra Tallmeister kinnitab korduvalt, koolides olevat igalpool suur punaste rakukeste loomine käimas, riik olevat hädaohus. Sellepärast kutsutakse politseid ja sandarmeid appi, et kõik kooliõpilaste ringid kõige valjemini ära keelataks. Kuid elu on ometi näidanud, et kui revolutsiooniks on rahva keskel vastav pind olemas, siis ei aita kõik sandarmite ja politsei hool ega agarus. 1904. ja 1905. a. Vene valitsus tõesti ei naljatanud kooliõpilastega, üliõpilastega ja üldse noorsooga, kes koondus põrandaalustesse ringidesse, aga me teame — terve Venemaa kihast neist ringidest, igalpool olid nad olemas, hoolimata kõigist tagakiusamistest ja hädaohtudest, mis sellega seotud. Härra Tallmeister ütleb vast, et Vene tsaarivalitsusel oli veel liig nõrk poliitiline järelevalve ja tagakiusamise aparatuur, ja kui oleks olnud härra Tallmeisteri teha, siis oleks tema veel palju rohkem sandarmeid ametisse pannud, et kõik põrandaalused ringid ja rakukesed likvideerida. Aga mina usun, et ka Vene tsaarivalitsus tegi kõik, mis iganes võimalik oli teha, aga kõik see ometi ei aidanud. Teiselt poolt järgneb aga sellest samuti, et kui revolutsiooniks vastavat pinda ei ole, kui ühiskonna arenemise tingimused ei nõua revolutsiooni, et ühiselulise edenemise takistustest üle saada, siis ei suuda põrandaalused ringid mitte midagi korda saata. Härra Tallmeister õieti läheb välja sellest vanaaegsest seisukohast, millel on sama auväärne vanadus, nagu kõigil teistel tema vaadatel — et revolutsiooni tehakse põrandaaluste ringide abil. Surume need ringid maha, siis ei ole ka revolutsiooni karta. Aga uskuge, revolutsiooni üldse ei saa keegi teha, ja põrandaalused organisatsioonid ei ole mitte revolutsiooni tegijad, vaid — ümberpöörduvalt — nad on revolutsiooni sünnitus. Kui ühiskonna arenemiskäigus revolutsioon muutub paratamatuks, kui maa, rahvas ja riik enam ei saa edasi areneda, kui mitte revolutsiooni teel ei purustata takistused, mis edenemise tee kinni pannud, siis tekivad põrandaalused ringid ja rakukesed, nagu seened, pandagu tööle ükskõik kuipalju politseid ja sandarme.

Kui mingi poliitiline süsteem teeb revolutsiooni vajalikuks ja möödanäasematuks, siis just see, kus isikuvabadus on maha surutud.

Selle vastu on demokraatlik kord, mis igapäevase õiguse annab vabalt oma mõtteid avaldada ja selleks tööd teha, et rahva enamust oma poole tõmmata, niisugune riigikord, mille juures revolutsioon võib

saada ülearuseks, ja ühiskonna arenemine võib sündida ilma rasketest vapustusteta, mis rahvastelt harilikult nõuavad väga suuri ja raskeid ohvreid.

Sellepärast on kõik see hirmus punaste ringidega ja punaste rakukestega kollitamine, millega härra Tallmeister siin esines, täitsa põhjendamata. Kui meie moodsa pilguga asja peale vaatame, siis ei saa niisugusel jutul mingit väärtust olla.

Härra Tallmeisteri esinemine selles asjas oli sellane obskurantismi paradeerimine, mida meie Riigikogus veel ei ole nähtud. (V a h e l h ü ü d e d.) Sellepärast tuleb käesolevast arupärimisest edasi minna lihtulemineku-vormeliga. Aga see kõne jääb meie ajaloosse mälestusesambana, millise obskurantismini on võidud meie Riigikogus minna.

M. Mihkelson (fakt. märk.): Faktilise märkusena pean tähendama:

1) et mina pole kirjutanud Läänemaa seminari asjadest mingitele koolijuhtidele.

2) Siit kõnetoolilt on puudutatud õpilaste Indrikson'i ja Scheer'i isikuid. Ühe kohta on mulle toodud kirjalik õiendus, milline on viimase klassi 15-st õpilasest 13 poolt alla kirjutatud. Ei ole alla kirjutatud ainult asjaomane õpilane Indrikson ning see õpilane, kes õpetaja Tallmeisterit käärkambris käis „valgustamas“. Õiendus kõlab järgmiselt: „Meie, allakirjutatud, Tallinna Linna Poeglaste Humanitaargümnaasiumi V-B klassi õpilased, tõendame, et meie kaasõppur abiturient Theodor Indrikson'i suhtes pole koolivalitsuse poolt toimetatud mingit juurdlust tema kuuluvuse kohta noorsotsialistlikku organisatsiooni, veel vähem teda ses asjas „eriti usutletud“. Endastmõistetavalt pole seega ka tõsi, nagu oleks Indrikson pärast taskust tõmmanud „mingisuguse liikme-kaardi“ ja öelnud: „Muidugi kuulun ma sinna, aga ega siis sellele nuhile ei või säärast asja öelda“. Seega on rkl. Th. Tallmeisteri ülaltoodud väljendus Riigikogus täiesti alusetu ja sihilik insinuat-sioon.“

3) pean tähendama, et neid veriseid sõnu, mida taheti panna suhu mingile sotsialistlikule Läänemaa seminari õpilasele ning õpilase Pihl jüriöö kõne sõnu pole üldse olnud. See on ümber lükatud seminari direktori õiendusega ja teiste tõendustega, mis olemas Hariduse- ja sotsiaalministeriumis.

4) pean tähendama, et kuigi härra Schulbach püüab väita, nagu polevat koolistreiki korraldatud, lubades streigist osavõtjatele lastele saia, on see siiski tõestisündinud lugu Kärkla algkoolis, kus tööerakondlik õpetaja seda tegi saia abil. Pealegi on see tõestatud Hariduse- ja sot-

siaalministeeriumi poolt korraldatud juurdlusega. Selle kohta ilmusid kirjutised „Kajas“ ja „Lääne Elus“. Tähendatud tööerakonna tegelane võttis need lehed vastutusele, kuid hiljem lõpetas süüdistuse, sest nägi, et sellest midagi välja ei tule, kuna neid fakte saab tõendada.

Mis puutub härra Maaker'i poolt toodud faktilisse materjalisse, siis on see üldse täiesti alusetu, eriti aga Suuremõisa õpetaja suhtes, kes teotses eraisikuna. Kogu see aktsioon on nähtavasti tingitud sellest, et härra Maaker'i koosolekule Suuremõisas tuli kokku ainult 12 inimest ja needki ei kuulunud tema kõne lõppu ära.

V. M a a k e r (fakt. märk.): Ma võin tähendada, et need andmed, mis mul olid, võite saada ja võib-olla ka Suuremõisa vallavalitsuse käest. Minu andmed vastavad tõele, võib-olla et Teie omad ei vasta.

A. S c h u l b a c h (fakt. märk.): Faktilise märkusena pean tähendama, et streigi puhul ühes koolis, millest kohalikes ajalehtedes juttu oli, neis ajalehesõnumites saiaostmisest ja kompvekkidelutsutamisest midagi ei räägitud, sellega leppimine nendes asjades alust ei anna härra Mikhelson'ile juttudeks, mida härra Rei nii hästi iseloomustas.

A. S a l u m: Lugupeetud rahvasaadikud! Vaieluse all olev küsimus sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö kohta koolides on sellepoolest tähtis, et ta puudutab meie noorsugu, kõige õrnamat elementi. Seepärast ei saa sellest küsimusest vaikides mööda minna. Vabariigi Valitsuse arvamine hariduseministri kaudu ei rahulda täiel määral, ei lükka ümber neid fakte, mis on tõsiasiad. (V a h e l h ü ü e.) Need üksikud näited, mis rkl. Tallmeistri poolt ette olid kantud, ei ole kõik, mis praegu sünnib. Kõik nähted ei lange ametliku kontrolli alla. Sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö kahjulikkust või vajadust on hinnanud Vabariigi Valitsus, mida kuulsime hariduseministri seletusest. Hariduseminister, kaaludes üksikasju, tõi ette isegi lugupeetud professor Tennmann'i teguviise. Ma pean siit kõnetoolilt tähendama, et see arvustus Tennmann'i kohta ei ole vääriline, ja mul tekib küsimus, kuidas hariduseminister suhtub sellesse, et see isik Tartu ülikoolis õpetab usuõpetust. Võib-olla et siin on võetud väga julgelt seisukoht ja täiesti vastupidine. Ma tunnen aga ka koguduse elu ja pean tunnustama, et kogudus täiel määral pooldab õpetaja Tennmann'i. Siin kõnetoolis ühe eraisiku vastu agitatsiooni teha ei ole sünnis. Mulle tundub, et antud seletustes ei peitu tõsist hinnangut. Vabariigi Valitsus, kes tuge-

neb praegu kahele suurele poliitilisele rühmale, ei saa vist seda küsimust objektiivselt lahendada; esiteks, et nende rühmade põhimõtted, ideoloogia, on lahkuminevad. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei tea, võib-olla et eksin oletustes. Arvesse võttes aga neid andmeid, kuidas parempoolne poliitiline rühm suhtub üldse sotsialismisse, siis leiame järgmist. Nii kirjutab selle rühma häälekandja „Kaja“: „Sotsialism kui selgusetu raamatutarkus ei lase ennast eluga kokku viia. Isegi enamlased taganevad juba sotsialismist. Ta surmab inimeses töötahet. Nende katsed maksavad raha, mis pigistatakse kodaniku taskust. Meie arvukas rahvas ei ole sotsialistidele enamust andnud. Nemad peaksid alati valitsusest eemal olema, vaid ainult söimama, aru pärima, maha tegema, suurustama. Sotsialistide valitsemine tähendab vaimlist pankrotti, nemad ei ehita üles, vaid purustavad, nad ei saa teisiti, kui peavad tüürima sotsialismi poole.“ (V a h e l h ü ü e.) Peale selle tähendab veel nende häälekandja: „Sotsialistid inimkonnale hädaohuks. Nad on endi peale võtnud militaristide ülesanded. Klassivõitlus toob ainult õnnetust. Sotsialistid on põhimõttelised töörahu vastased, ja seda arusaadavatel põhjustel, sest töörahu tähendaks sotsialistlikele streigikindralitele erusse minekut. Sotsialistide tegevus on rohkem kui põlastuseväärne, see on ühiskondlik kuritöö, samuti kui sõda ja enamlaste vägi- vald. Ja kui sarnane on ta hukkamõistetav.“ Võib-olla et on praegu teine seisukoht võetud, sest valitsuse moodustamise juures kuulsime, et nad põhimõtetes kokku leppinud, ja lugupeetud Riigivane- malt läbirääkimistel Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni kohta kuulsime, et kuulus poliitik vürst Bismarck öelnud, et valitsemise ihas abielluks kas või vanapagana ämmaga. Ma arvan, kui selle suure mehe mõtteid ja vaateid aluseks võetakse, siis pean tunnustama, et sama isik on tähendanud ka, et parem on maanteel külmata, kui viibida oma isiklikus kodus. Võib-olla et see ütelus on ka aluseks võetud, ja mulle naistab, et siin eitatakse eraomandust. See laseb oletada, et on põhjust pooldada sotsialismi.

Mulle näib, et paremal pool istuvad rahvasaadikud ei ole reageerinud ettekan- tud tõsiasiadele, ja ma teen järelduse, et sotsialistlik propaganda ja usuõpetusevas- tane kihutusetöö ei tee neile muret, ja seepärast nad ei reageeri.

Julgen lugupeetud Riigikogu liikmete tähelepanu juhtida sellele, et sotsialistlik propaganda ja usuvastane kihutusetöö koolides ei ole ette kantud kõigis üksikas- jades, vaid see ulatub kaugemale. Praegu on teada, et algkoolides püüavad õpeta-

jad, kes ilmavaateliselt kuuluvad sotsialistide erakonda, oma kätte võtta usuõpetuse andmise just sellenärast, et selle ala õpetamisel on neil võimalik õpetada lastele ilmavaate arenemist. Muidugi kasutavad nad seda õigust oma äranägemise ja oma ilmavaate järgi. Võimalus on neil selleks täiel määral olemas. Koolinõunik ei revideeri usuõpetuse tunde.

Kui rkl. Martna siin tähendas palvetamisele natuke pilkavalt, siis ei saa ma temaga täiel määral ühineda. Lugupeetud härra Martna on oma pikal elueal palju üle elanud, aga vist mõnigi tundmus ja lootus on temal varjul, mida avalikkuse ette ei too. Ja sellepärast ei ole küllalt õigustatud, et nüüd see rühm täiel määral hukka mõistab usuõpetuse andmise ja nii selle vastu propageerib. Peale selle algkoolides on levinud propaganda ja kihutusetöö ka meie riikliku iseseisvuse vastu, kui ka meie rahvusluse vastu. See avaldub selgesti, nii nagu Läänemaa seminaris ilmsiks on tulnud, kus õpilased ei taha riigihümni laulda. Niisamuti mitmes teises algkoolis on riigihümni vastu vaenulikkust avaldatud. Peale selle on mul andmeid, kus õpetajad isegi on laste ees pilganud meie tähtsamate riigitegelaste pilte. (V a h e l h ü ü d e d.) Mina ei ole kirikus, ja ei tarvita käärkambrid. Usun, et hariduseministeeriumis on nende sündmuste kohta faktid must-valgel olemas, (V a h e l h ü ü d e d.) aga millepärast ei ole veel selle selgitamiseks tegelikke samme astunud, see oleneb sellest, et koolivalitsused on sotsialistide käes, ja nende tegelased leiavad seal täiel määral kaitset.

Mina võiksin kõigest sellest vaikides mööda minna, aga et see täiel määral mõju avaldab noorsoo peale ja enam-vähem nende noorte õpetajate peale, kes praegu seminaridest algkoolidesse tulevad, see on enam kui selge. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Johanson, Teie eksite väga. (V a h e l h ü ü e.) Mina arvan, et need nähted võivad ainult ilmsiks tulla sel põhjusel, et meie riigi iseseisvuse, kui ka rahvusluse tunnet ei taheta väärrikalt hinnata. Meie elame küll tehnika ja teaduse ajajärgul. Loomulik, et need siis ka inimeste, kooliõpilaste, teadvuses õige tähtsale kohale on tunginud ja kitsarinnalisemate inimeste juures koguni ainuvalitsevale kohale pääsnud. Mida kõike ei oodeta ja loodeta tehnikalt ja teaduselt. Mitte ainult inimkonna elu väliskülje täielikku muutmist, vaid ka sisemise, vaimuelu avalduste, ümberloomist, nagu seda ajalooline materialism peab võimalikuks, tähele panemata jättes, et teadus võib ainult konstateerida fakte ja mitte ei õigusta uute nähtuste tekkimist. Et ka sotsialistid teaduselt rohkem nõuavad, kui see anda suudab

või oma olemise tõttu suudab anda, näitab sotsialistide arvamine, kes tunnistavad, et meie rahvuslusel puuduvat loogiline järjekindlus modern-teaduslikul alusel. Nii paistis välja sotsialistide kõnelusest, et nemad täiel määral pooldavad ja nõuavad õigust sotsialismi levitamiseks koolides. Usun, et koolielu on meil väga tähtis. Ta leiab, et meie rahvuslus teaduslikult põhjendamatu, unustades, et teadus nähtusi ainult konstateerib, mitte aga ei loo ega põhjenda. Meie rahva väärtus peab tõusma. See on juhtsõna. Et aga rahvas üksikute isikute kogu on, siis võib esitatud juhtmõte teostuda üksikute isikute, õpilaste, väärtuse tõusmise kaudu. Isikutes on kõikide väärtuste alus ja moodupuu. Isik on kõigi ühiskondlikkude ja rahvuslikkudegi väärtuste looja, algelement, olgugi, et isik ise nende ajalooliste väärtuste raamidesse on suletud. Oma noorsoo kaudu teeme oma riigi iseseisvuse, rahvuse ja kultuuri rikkamaks ja ilusamaks. Meie ei või rahvuslikku tunnet lasta haavata. Rahvustunne ja teadvus ja eluinstinkt tekivad kolme teguri kaudu. See on rahva jõud ja vägevusetunne, mis selle ette dikteerib. Teiseks mõjub selle tunde tekkimiseks ka elustamiseks kaasa ideoloogia ja propaganda, kuidas natsionalismi tähtsust, olemust ja vajadust esitatakse ja kuidas oma kaaslasti, õpilasi sellele aatele tahetakse võita. Siin on tähtis, kuipalju koolides propagandat lubatakse. Tähtis on ka klassi mõiste. Klassi mõiste etendab suurt osa Marxi õpetuses, kuid me teame, et sotsialistidele ei ole omalegi selge see klassi mõiste, sest Marx suri enne, kui ta suutis seda selgeks teha.

Peale selle mõjub kolmanda tegurina autoriteetlikkude isikute eeskuju. Me teame, et rahvuslik iseloom on elu enese vaotatud meie peale. Ta on bioloogiline nähtus. Ehk küll klass etendab suurt osa, kuid ei saa täiel määral eitada ka rahvust. Minule paistab, et poliitilised erakonnad pahemalt poolt ei pane mingit rõhku rahvuse peale, ei tunnista üldse rahvust, ja parempoolsed rühmad täiesti vaikivad ning ei reageeri kuidagi sellele. Minule tundub, et riigivalitsemises ei ole see lubatav, ja loodan, et Hariduse- ja sotsiaalminister püüab selgusele jõuda, kuikaugele on sarnane kihutusetöö läinud meie koolides.

M. M a r t n a (fakt. märk.): Eelkõneleja on minu sõnadest nähtavasti otse vastupidi aru saanud. Mina kõnelesin sellest, et meie kool oma programmi ei saa kõike võtta ja muu seas praegusel ajal ei saa võtta just sotsialistlikku programmi ega selle õpetamist. Mitte sellest ei kõnelenud mina, et kool peaks sotsialismi õpetama, vaid kõnelesin sellest, et noor-

sool peaks võimalus olema väljaspool kooli sellega tutvuneda. Nii siis otse vastupidi. Ja kool ei saa oma programmi niisuguseid poliitilisi programme seepärast võtta, et meie koolis käivad ju kõikidesse parteidesse kuuluvate inimeste lapsed. Ja seepärast peab meil võimalus jääma seda, mis koolis õppida ei saa, kõrvalt õppida.

L. R a u d k e p p: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Heameelega oleksime meie kuulnud, mis oleks siit kõnetoolilt ette kandnud näiteks härra Laarman. Aga kahjuks seda võimalust meile ei antud. Mina tähendaksin mõnele asjaolule, et saada selgemat ülevaadet sellest, mis siin juba ette kantud on. Mina isiklikult ei eita, et sotsialistidel on enam-vähem selge pilt sellest, mida nad tahaksid kätte saada, ja et sotsialistid tahavad läbi viia õiglust ja kõiksuguseid parandusi. Sellesse mina isiklikult võin uskuda, aga ma teen vahet sotsialisti ja sotsialisti vahel. On olemas ideelisi sotsialiste, idealiste, kes tõesti tahavad jääda õigluse, tõe ja riiklikule alusele. Aga mind huvitaks üks küsimus, kas teie ise usute, et need kõik, kes teie ridades on, mina ei mõtle siinjuures Riigikogu rühma, et need kõik tõesti veendunud sotsialistid on? Neil on vast hoopis teised vaated kui teil, nii et nad ikkagi praeguse demokraatliku riigikorra vastu on ja ainult ajutiselt on teie ridades. Aga niipea, kui peaks tulema mingi tõsisem pööre, siis teie enam ei oleks seisukorra peremehed, ja teie töö ja teie mõtted võetakse üle ja antakse nendele niisugune suund, millega teie praegu nõus ei ole. Ei võiks ju põhimõttelikult midagi selle vastu olla, et sotsialistid organiseerivad oma noorsugu, sest sotsialistid tunnustavad praegumaksvat riigikorda, ja neil on teened meie Eesti Vabariigi iseseisvuse saavutamises. (V a h e l h ü ü d e d.) Aga teie ei suuda hoida enda käes ohje, tingimata libiseks see liikumine ja liiguks osalt niisugusele tasapinnale, kus teie ise ei tahaks seista, sest teie ei poolda seda platvormi, mis teistel pahemal pool on. Need kogemused ja nähted, mis seni on olnud koolielus, kus on tahetud asutada sotsialistlikke ringe, need näitavad, et kalduvused neis ringides pahemale poole on nii suured olnud, et nende ringide tegevusele tuli suhtuda eitavalt. Kui tulevikus suudetakse anda midagi paremat, siis oleks see väga rõõmutav. (V a h e l h ü ü e.) Luba ei olene minust või kellestki muust, vaid luba on olemas põhimõttelikult põhiseaduse järgi.

Paljud koolitegelased vaatavad ikkagi eitavalt niisugustele ringkondadele. Kus tahetakse propageerima hakata mõistlikke sotsialistlikke põhimõtteid, niisuguseid ringe seni pole olnud. (V a h e l h ü ü

d e d.) Kust see siis tuleb, et võetakse hoopis teised nimetused? Kui võtame Tallinna ringi, kust see tuleb, et võetakse süütu nimetus „Kultuurühing“? (V a h e l h ü ü d e d.) See oli Tartu üliõpilasingis. Miks seda tehakse, et võetakse kattedeks mingi süütu nimetus? Sellest võib järeldada, et kui neis ringides oleksid sotsialistid, nagu seda teie olete, siis ei oleks midagi karta olnud. Aga nähtavasti on seal midagi muud, mis sotsialistide kavast üle läheb ja pahemale poole nihkub.

Ma nimetaksin siin õiendavalt üht asja Tallinna kultuurühingu kohta. See oli 1½ aasta eest, kui õpilased esinesid soovivaldusega, kas ei saaks asutada koolidevahelist kultuurühingut. See asi oli antud koolinõuniku kätte. Kui härra Tallmeister nimetas Tallinna koolinõuniku nime, siis pean veel ütleva, et koolinõunik on ameti pooltest kohustatud tegemist tegema koolidevaheliste noorteühingutega. See ei tähenda koolinõuniku suhtes milgil viisil, et ta oleks ühel nõul nende noortega, kes tahtsid Tallinnas asutada kultuurühingut. Selle ühingu asutamise küsimus oli ka Tallinna keskkoolide direktorite koosolekul, ja seal kandis koolinõunik J. Grüntal ette oma vaated ja kandis ka ette, missugused soovid noortel, ning tekkis nende kohta kohe teatud umbusaldus ka koolinõuniku sõnadest ja selle järgi, mis meie muidu teada saime. Koolijuhatajad ühel meelel asusid eita-vale seisukohale „kultuurühingu“ asutamise mõttes, nii et ka koolinõunik kandis koolivalitsusele ette, et on välja kujunenud eitav seisukoht. Ma leian, et ei võiks jääda niisugust muljet, nagu Tallinna keskkoolide koolinõunik kuidagiviisi oleks ideeliselt seotud olnud noorte ettevõttega, vaid tema selgitas asja, täites oma ametikohuseid. Kust see siis tuleb, et niisugune umbusaldus oli kultuurühingu vastu? Igatahes on keskkoolide juhatajail olnud kogemusi, ja seetõttu asuti eitavale seisukohale. (V a h e l h ü ü d e d.) Üksikasjadest ma siin ei või rääkida, seda võiks teha vast koolivalitsuses, kus võib rohkem andmeid soetada. Millegi pärast noorsool on niisugune tendents, et pörandaalune romantika neid tõmbab oma poole, ja see on kindlasti fakt, millele vastu vaielda ei saa, nagu rkl. Tallmeister ette kandis. Härra Hariduse- ja sotsiaalminister tähendas sellele, et mispärast kirik ei loo ise korda omis asjus ja tähendas Maarja-Magdaleena kogudusele. Mina tuletan meelde, et see põhiseadus, mis meie riigile anti ja kus sotsialistid olid peamiselt kokkuseadjad, ei anna kirikule vastavat korraldavat võimu. Seal on öeldud, et riik ja kirik on lahutatud. Kui härra minister ütles, et kirik oleks võinud kaasa rääkida ka dotsent Tennmann'i valimises ülikooli

õppejõuks... (V a h e l h ü ü d e d.) Jah, aga kui härra minister ütles, et konsistooriumi tegelased on osalt ka ülikooli õppejõud, siis ei või järgneda sellest, et konsistoorium kui niisugune oleks võinud kaasa rääkida ülikooli õppejõudude valimisel. On kõnet olnud sellest, et kas kirik saaks korraldada asju nii, et usuteadlasi ei saaks pärast ülikooli kursuse lõpetamist praktiliselt ette valmistada erilises kiriklikus seminaris. Selleks aga ei ole võimalusi, ei ole materiaalseid ainelisi võimalusi. Kui kiriku elus väärnähteid ilmsiks tuleb, ja neid tuleb, neid naelutatakse kinni. Meie suhtume neisse eitavalt, aga mis võime meie sinna veel parata? Riigil on võim olemas, et korraldada asju, mis puutub omavalitsustesse j.n.e., aga kirikul seda ei ole. Sotsialistid arvasid, et kirikule ei või avalikõigusliku asutuse õigusi anda. Meie oleme raskes seisukorras. Sotsialistide poolt öeldakse... (V a h e l h ü ü e.) Ma ei ole tööerakondlane, ja ei kõnele ka tööerakonna nimel. Võib-olla et sotsialistid, kes seda ütlevad, on seda revideerimisele võtnud. Rkl. Rei deklareerib, et nende rühm ei ole usuvastane, ja usuvastasest propagandast on nad loobunud ja vabaks saanud. (V a h e l h ü ü e.) Shveitsis jah võib-olla, seal on Lääne-Euroopa sotsialistid, ja rahvas on oma arengus kõrgemale jõudnud kui meie, seepärast oleks varane olema... (V a h e l h ü ü e.) Need küsimused viiksid teiste diskussioonidele. Kui teie arvate, et sotsialism ja ristiusk võiksid kergesti ühte sulada, siis ma tähendan, et sotsialismis rõhutatakse eeskätt materiaalsel, ainelisel elu, ristiusus aga pannakse pearõhk vaimlisele elule. Seepärast ei saa need ühed olla. Kui teie oma seisukohta muudate, siis miks mitte. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla, sellest siin vähemati juttu ei ole. — Nii et on näha ja kuulda olnud, et sotsialistid mõnes asjas oma seisukohti natuke on revideerinud. Aga üht seisukohta nad ei saa revideerida, ja selles seisab vahe... Näiteks 10 aasta eest oli sotsialistide ja kristlaste vahekord õige terav. Kust see tuleb, et vahekord on pehmenenud? See tuleb sellest, et sotsialistid on osalt oma seisukohti revideerinud, (V a h e l h ü ü d e d.) mis on rõõmustav nähe. Mis puutub kirikusse, siis on tõsi, sellest suudame täiesti aru saada, et temas on olnud suuri väärnähteid, ja ma isiklikult kuidagi viisi ei või öelda, et ma ei näeks neid pahesid, mis Balti kirikus on olnud, ja mõistan neid tänapäev hukka, sest Balti kiriku minevik on takistanud meie kiriku arengut õiges suunas. Teie ütlesite ära, mis teil südame peal oli ja sisult oli teil nii mõneski asjas õigus, selle vastu ma ei vaidle. Nii et asjad on ühelt- ja teiseltpoolt esialgu nagu lahendatud. Aga üht seisukohta

kohta teie ometi revideerida ei saa, nimelt teie suhtumist kapitalismisse. Oletame, et kristlaste ja sotsialistide vahel on teatud määral mõnes küsimuses vaated nii nagu lahenedud, aga ma ei suuda aru saada... (V a h e l h ü ü d e d.) Need on ikkagi niisugused asjad, härra Martna, mis tuleb edaspidi kõne alla võtta kuskil laua taga, raamatud ette võttes ja sellest kõneledes. — Aga ma ei saa ühest asjast aru, mis pärast käesoleval puhul põllumeeste kogude rühm on oma sõna- ja kaitseõiguse andnud sotsialistidele. (N a e r.) Nad vaikivad ja meelega nad ei ütle mitte midagi. Endistel aegadel olid nad väga vihased teile, sotsialistid, kus iganes võimalik oli, seal nad teid sarjasid. Millega seda seletada, et see nüüd hoopis on muutunud? Küsimus on ju selge. Meie kuuleksime heameelega ühe suure rühma arvamist praeguse küsimuse kohta, aga seda meie ei saa, ei taheta anda. (V a h e l h ü ü e.) Siis on teine asi, eks me siis kuule. Nii et kui näiteks ütleme, kristlaste ja sotsialistide vahel on mõned küsimused selgunud, aga põhimõtted on ikkagi ühel määral lahku minevad.

J u h a t a j a: Kõneleja, Teie kõneae on läbi.

Th. Tallmeister: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma tahaksin natuke puudutada neid mõtteavaldusi, mis seniste läbirääkimiste jooksul ette kantud. Kõigepealt tähendan, et mul ei pruugi pikemalt peatuda härra Rei ettekande juures. Härra Rei tuletas mulle meelde üht koosolekut, millest ma osa võtsin 1919. a. esimesel poolel. Riias enamlaste valitsuse ajal. Seal olid enamlased korraldanud muu seas ka ühe saksakeelse koosoleku, kuhu ka mina läksin, sest et Läti keelt ei osanud. Seal oli kõneleja selleaegseks peateemiks see, et väga suure vihaga materdati sotsialiste. Ja kas teate, ma võin teile öelda, et peaaegu algusest lõpuni pilluti neid samu lööksõnu, mida täna härra Rei minu kohta tarvitab, näiteks: obskurantlik, naiivne, lapsik j.n.e. Seal tarvitati ka sotsialistide kohta sõnu, nagu: see on kõige obskurantlikum, naiivsem, lapsikum seltskond. Ma arvan, et säärases olukorras vististi ei ole mõtet samasugusel viisil vastama hakata. Mulle ei teeks mingit raskust selle kõne stenogramm ette võtta, mida mul kahjuks ei ole praegu käepärast, ja ka omalt poolt näidata, kui „obskurantlik“, kui „lapsik“ j.n.e. see oli, mis seal ette kanti. Aga siis oleks mul piinlik korralikus seltskonnas liikuda, kui säärases stiilis teise mõtteavaldusi hakkaksin arvutama. Sellepärast mina sääraseid kõnekääne ja lööksõnu ei hakka pilduma, sellega ei saa kuigi kaugele. Kui näiteks

võtta Haapsalu seminari direktori asi, siis kõneldi sellest, et mina olevat Haapsalu seminari direktorit laimanud, rääkides sellest, et kõne konspekt tagantjärele on kokku seatud. Sain ministri kõne stenogrammi ja sellest on näha, kuidas minister koolidirektori kohta on öelnud. Minister on öelnud, et direktor on tulnud pärast seda õpetajate tuppa, ja kui teised õpetajad küsinud, mis siis õjeti tehti, siis öelnud direktor, et on tehtud üks kommunistlik mürts, mida tuleb karistada. Nii kõneles minister, et direktor on öelnud, et on korraldatud üks kommunistlik mürts, ja selle eest on õpilased välja heidetud. Ja pärast seda ütleb nüüd minister, et ega seal midagi ei olnud, oli ainult süütu kõne, mille konspekt on siin, ei ole midagi kõneldud niisugust, mida saaks ette heita. Nüüd on nad kõik, nagu süütud lapsed. Enne aga kõneles direktor, et on kommunistlik mürts tehtud. Kui mina siin kirja ette kandsin, kus õpetajad kõnelevad, et lugu on teistsugune olnud ja et pärast on konspekt tagantjärele teisiti kokku seatud, siis öeldakse, et see on laimamine, see on naiivne, obskurantlik, keskajaline. Mis mõtet on säärase mõttekäigu vastu vaidlema hakata? Vaadake, säärane oli härra Rei kõne algusest lõpuni, ja selle juures ma enam ei peatu. Ma lähen nüüd edasi mõnede mõtete juurde, mida möödunud koosolekul ette kandis Hariduse- ja sotsiaalminister Piiskar. Ma tahaksin peatuda paari asja juures, mis härra ministri poolt ette toodi vastukaaluks minule. Ta ütles: Vaadake, mis sünnib kirikute elus? Kuidas on võimalik meie kiriku ja usu peale austusega vaadata, kui kogudused oma emaga, see tähendab kirikuga, nii ümber käivad. Ta tõi ette näite: Vaadake, mis sünnib Pühavaimu koguduses, mis sünnib Maarja-Magdaleenas? Mis on siis sündinud Pühavaimu koguduses, mis ministrile annab õiguse säärases toonis kõnelelda? Kui usuteadlikus ilmas valitseb mitu voolu, ja meie õigemaks peame teist ja mitte seda, mida pooldab kiriku keskvõimsus või kirikupäev, kas tahate teie siis koguduselt õiguse võtta oma parema arusaamise järele käia? Kui omal ajal siin usuühingute seadust arutati, siis kuulusite Teie, härra minister Piiskar, just nende hulka, kes seaduse praeguse kuju poolt hääletasid, millega õigus anti üksikogudustele ka oma rada minna. Kas tahaksite nüüd neilt selle õiguse jälle võtta ja sundida nad välise võimu alla? Ja kui koguduses eneses tekkis väike vastasrind minule ja voolule, mida ma pooldan, kas arvate siis, et hiiglasuur enamuse oleks pidanud alla andma ja selle väikese grupi ees taganema? Kas võib midagi demokraatlikumat olla kui see, kuidas mina seal talitasin? Põhikirja järele olen ma

elu aja peale valitud ja võin lahti lastud saada ainult kohtuotsuse põhjal. Selle peale vaatamata läksin ma koguduse peakoosolekule ja teatasin, minu seisukoht on see ja see, ja kui kogudus seda seisukohta ei jaga, teen ma koha vabaks ja lahkun juba täna ametist. Kas teie arvates on see demokraatlikum, kui ma oleksin öelnud ühe endise Riigivanema eeskujul: „Las rühmad purelevad.“ Minu arusaamise järele peab olema Riigivanemal igas küsimuses kindel seisukoht ja peab ütleva, kui see ei ole enamusele vastuvõetav, siis tean ma, mis mul teha tuleb. Täpselt nõnda talitasin mina koguduses. Koos oli 3.700 koguduseliiget, ja nendest hääletas minule vastu ainult mõni tosin. Ja kui järgmisel peakoosolekul oli koos üle 1.000 inimese ja valiti kinniselt uut nõukogu, siis anti minu poolt ettepanud kandidaatidele vastu ainult 45 sedelit, nii siis isegi vähem kui 5%. Kas võib omale suuremat üksmeelt üldse ette kujutada? (V a h e l h ü ü e.) Aga härra minister tõi ette, et vaat, mis sünnib Pühavaimu koguduses. Kui Teie õiglane tahate olla, härra minister, siis peate Pühavaimu kogudust otse eeskujuks seadma kõikidele organisatsioonidele. Kus oleks siis seda sündinud, et kui kogudus tahtis muretseda uut orelit, mis läks maksma 3.300.000 senti, et see summa ühe ainsa aastaga ära tasuti? Ja sealjuures oli kiriku kassas siiski veel tubli ülejääk. Säärase summa kokkusamine on ometi ainult siis võimalik, kui koguduses valitseb suur elavus ja üksmeel. Teie tulete aga ja ütlete halvakspanevalt: Vaata, mis Pühavaimu koguduses sünnib!

Nüüd siis Maarja-Magdaleena. Seal näivad asjaolud tõesti halvad olema. Aga, härra minister, kas Teie professor Tennmann'iga ka ise olete nende asjade üle rääkinud? Ma arvan, Teie kõnelete ainult ajalehtede kirjutuste põhjal. Mina olen professor Tennmann'iga kõnelenud, ja kui kuulda tema seletusi, siis peab kohtumõistmisega vähemalt väga ettevaatlikuks minema. Terve asi olevat tema seletuse järgi nõnda tekkinud, et väike kildkond olevat ühe vormivea tõttu saanud juriidiliselt õiguse ja see türaniseerivat nüüd tervet kogudust. Kui väga arurikas peakoosolek kokku tulnud nõukogu ümbervallimiseks, siis näinud nõukogu esimees, et meeoleolu on nõukogule täiesti vastu ja kasutades põhikirja määrust, et nõukogu esimees avab koosoleku, hakanud streikima ja jätnud koosoleku lihtsalt avamata. Professor Tennmann avanud koosoleku ise, sest põhikirja puudulikkuse pärast ei saaks, kui esimees jonnit edasi ajab, viimsepäevani koosolekut avada. Kohtud aga, kes asja võtavad vormilikult, otsustasid muidugi, et peakoosolek ei ole põhikirjas ettenähtud korras avatud, tunnistasid uue

nõukogu seadusevastaseks, ja nüüd tegutsevat see vana Tennmann'i vastane nõukogu edasi, ehk tema seljataga küll ainult väike kildkond inimesi seisvat. Vaadake, kui asi on nõnda, siis võib küll öelda, et Tennmann vormilikut eksib, aga moraalselt on tal siis ometi õigus. Minu tähelepanekute järgi seisab Tennmann'i viga just selles, et ta ehtprofessorlikult alati rõhutab, moraalne õigus on minu pool, ja ära unustab, et organisatsioonide elus ka igasuguseid juriidilisi peensusi peab silmas pidama, ja sellega ajab ta enese rabasse. Aga et ministril õigus oleks tema kohta isegi säärast keelt tarvitada, et vaadake, kuidas kõlbab ta professoriks, kui Maarja-Magdaleenas mürgleid ette tuleb, seda ma küll ei usu. Minister heitis minule ette, et minu andmed ei olevat üksikasjaliselt kontrollitud, ise aga annab professori kohta halva otsuse ajalehtede juttude põhjal, ilma et see sugugi veel kindlaks oleks tehtud, kui suur või väike on Tennmann'i süü. Nii ometi ei saa. Üldse liialdatakse minu arvates sellega, kui siin või seal ikka jälle rõhutatakse, et vaadake, milliseid mürgleid sünnib koguduste koosolekutel.

Esiteks on need asjad sagedasti ajalehtede poolt üles puhutud. Hiljuti kirjutati, et ka Rakveres olevat olnud hiigla mürgel. Siin ütleb doktor Masing, kes sellest koosolekust osa võtnud, et kõik sündinud kõige eeskujulikumana korra järele. Ja teiseks, mis ime see siis on, kui need arvurikkad kogud ei ole koosolekul vaikesed nagu jumalateenistusel. Meid on siin ainult 100 inimest koos, igaüks teab aga, mis siin sagedasti sünnib. Hiljuti jutustas mulle keegi, kes esimest korda käinud Riigikogu koosolekut vaatamas, et ta siit kõige halvemad muljed kaasa viinud. Ütles, et „kas nii aetakse riigi asju, käiakse edasi-tagasi, naerdakse, karjutakse vahele, kõnelejat sagedasti pea keegi ei kuula!“ Ja nüüd tahate teie, et koosolekul, kus nagu Pühavaimus 4. jaanuaril oli, on 3.700 inimest koos, et seal olgu kõik vaikne nagu haud. Kui vaated kokku pörkavad ja inimestel asi on tähtis, siis on see ainult hea tundemärk, kui mõnikord ka temperamenti võib näha.

Lugesin hiljuti silmapaistva ajaloolase tööd, kes arvustas Nanti edikti kaotamist Louis XIV poolt ja ütles: „Kuningas uskus, et kirik on siis tugev, kui kõik sünnib seal täielikus üksmeeles. Ta unustas ära, et siis on ta surnud kirik. Ka kirikus peab olema võitlust, tormi, võistlust, ainult siis on temas elu.“ See on kindlasti nõnda. Ma olen kaugel sellest, et kiriku väärnähtusi varjata. Aga kui säärasel viisil kirikut arvustada, nagu seda tegi härra minister, siis ma arvan, on küll õigem, kui meie enne oma ukseesist pühime. (V a h e l h ü e.) Säärast meetodit

ei ole meie kuskil tarvitanud. Ma ei pruugi uuesti ette kandma hakata neid andmeid, aga võiksin näidata, et sellest koguduses oli asi kaugel ära.

Siis rõhutas härra minister möödunud korral seda, mida täna härra Rei siin ka laskis läbi paista, et minu kõne mõte olevat ju see, et kui rahva enamus ei poolda sotsialismi, siis ei tohi meil ka kuskil kooliõpetajad olla sotsialistid. Selle loogika järgi, ütleb härra minister, võiks öelda ka seda, et kui rahva enamus ei poolda tööerakondlust, siis ei tohiks ka ükski kooliõpetaja olla tööerakondlane. Kui seda pealiskaudselt kuulata, siis näib see kõlavat täiesti loogiliselt. Ma arvan aga, et kui teie ligemalt asjasse süvenete, siis mõistate kergesti, et see võrdlus siin ometi sugugi paika ei pea. Ma rõhutasin oma kõnedes selgesti küllalt, et siin ei ole tegemist mitte mõne erakondliku vahega, vaid põhimõtteliku ja oluliku ilmavaatelse vahega. Tegemist on sellega, et ühel pool tahetakse meie rahva tulevikku ehitada ja parandada kodanliku korra alustel, teiselpool tahetakse aga just need alused ümber lükata ja üht täiesti teistsugust ilmakorda luua. Milline rahvaerakondlane või tööerakondlane on näiteks kunagi öelnud: „Ärgu tulda minu juurde isamaalikkude aadetega.“ Kui suured siis need vahed öieti on, mis valitsevad üksikute kodanikkude erakondade vahel? Siin võiks ehk võrdlust tarvitada kirikuga. Seal on kõigevanameelsemaid katoliiklasi ja on kõigevanameelsemaid protestante. Aga nad kõik on ometi ristiusulised. Nad kõik usuvad Jumalasse, usuvad igavikku, usuvad kristliku kõlbluse absoluutsusesse. Aastal 1925 kirikute ilmakonverentsil Stokholmis rõhutati näiteks, et kõigi lahkumineku peale vaatamata oleme meie siiski üks perekond, sest meie hulgas ei ole mitte ühte, kes ei pooldaks neid mõtteid ja aateid, mis on kokku võetud näiteks „Meie Isa“ palves. Mingi kokkulepe ja ühtekuuluvus ei ole aga enam võimalik ateistidega ja besboshnikutega. See on täiesti ja oluliselt teine ilm. Samasugune on lugu ka poliitiliselt kodanlaste ja sotsialistide vahel. Üksikud kodanlikud erakonnad lähevad isekeskis lahku, nagu katoliiklased ja protestandid, aga teist, härrad sotsialistid, lähevad nad nõnda lahku, nagu usuinimesed ateistidest. See pärast on härra ministri võrdlus täiesti ebakohane. Kas usulises ühiskonnas noorsugu kasvatab katoliiklane või protestant, see on minu arvates täiesti tühine, aga et seda kasvatusetööd asub tegema ateist, see on juba täiesti võimata. Ja kas kodanlikus ühiskonnas kasvatusetööd teeb kogumees või asunik, rahvaerakondlane või tööerakondlane, kes kõik maksvat kodanlikku korda pooldavad, on täiesti üks-

kõik. Aga et seda teeb sotsialist, kes ütleb, et see ilmakord tuleb hävitada, et eraomandus tuleb kaotada, et tüürida tuleb selle poole, kus kõik on ühiskonna oma, vaadake, sellest ei saa mina aru, et kodanlik ühiskond seda lubab. Kasvatata juures on oluliku tähtsusega see, mis tema ise usub, millised on tema veened ja töökspidamised. Ei saa nii mõelda, et õpetatagu ainult oma ajalugu või looduseteadust, aga hingeliselt olgu või kommunist. Otstarbekohast ja sihikindlat tööd saab minu arvates ainult siis teha, kui inimene ise on vaimustatud aadetest ja eesmärkidest, mille poole ta püüab. Kasvatata peab olema ka kindel riiklik aade, ja see peab teatava värvi andma tema tööle. Kui tal seda ei ole, ei kõlba ta kuhugi. Ja mina ütlen, see on otse põhjaneva tähtsusega, kas see aade on kodanlik ja isamaalik, või on ta sotsialistlik. Härra Martna tõi siin ette, et väljamaal on isegi kirikuõpetajaid sotsialiste, ja et mõni neist olevat öelnud, et iga kirikuõpetaja peab olema sotsialist. Lugupeetud härra Martna, siis teeme omale enne selgeks, mis ühes või teises kohas sotsialismi all mõeldakse. Mul on kodus kaks köidet Leonhard Ragazi jutlusi, ma olen neid suure huviga lugenud ja ei ole sealt mitte üht mõtet leidnud, millega ma nõus ei saa olla. Aga kui ma loen Teie kirjutisi „Rahva Sõnast“ või mujalt, siis ei saa üht veergugi läbi, kui ei teki protestitunne. Ma tellisin alles hiljuti omale Emil Fuchs'i raamatu „Predigten eines Sozialisten“. Ei ole seda veel kuigi palju saanud lugeda, aga teate, mis mulle sorides kohe silma puutus. Ta ütleb seal kuskil „die schreckliche Unwissenheit, die in Kreisen unserer Sozialisten in religiösen Dingen herrscht“, et see kole teadmatumus ja harimatus usuasjades sotsialistide keskel nõuab, et nad kõik olgu uskmatud. Kui ma nende sotsialistide kirjutisi loen, siis tuleb mulle meelde, kuidas kellelegi kord öeldi, et „algkoguduses oli ju ka kommunism“ ja kuidas tema vastas „vaadake, on olemas kahesugust kommunismi, üks ütleb, see mis sinu, see on minu, ja teine ütleb, see mis minu, see on sinu.“ Alkoguduses Jeruusalemmas oli see viimane, sest Uue-Testamendi järele ei nõutud neilt eraomandusest loobumist, vaid nad töid vabatahtlikult oma varanduse „apostlite jalgade ette“. Niipalju, kui mina olen mõistnud, tahavad need usulised sotsialistid ühiskonda niikaugale kasvatada, et inimesed vabatahtlikult kõik ohverdaksid, ja seepärast nimetavad nad endid sotsialistideks. Kas soovite Teie ka seda? Ma mäletan, härra Martna, üht kõnet, mis Teie siit kõnetoolilt pidasite. Kadunud härra Bauer hüüdis Teile vahele: „Teie tahate ju ka lõppude-lõpuks vägivallega kodanlikku korda kaotada.“

Teie vastasite siit kõnetoolilt: „Muidugi, härra Bauer, kui asi on niikaugel, siis ega Teie ju vabatahtlikult alla ei anna, muidugi tuleb teid siis sundida eraomandusest loobuma.“ Vaadake, siin on just see vahe. Mis Teie siin ette tõite halemiselt sellest, kuidas õpilased ise panevad tähele elu, võrdlevad oma olukorda jõukamatega ja hakkavad arvustama, see on muidugi kõik õige. Aga siin just lahkumine algab, kui meie selle üle kõneleme, mis siis kool neile õpilastele peab ütleva. Teie tahaksite öelda, et sotsialistlik ilmakord parandaks olukorda. Meie arvates ei muudaks see muud, kui et tsaaride asemele astuksid Leninid ja Stalinid. Ühede „kurnajate“ asemele astuvad teised kurnajad. Minu veene järgi trumpaksid teie sotsialistliku tulevikuriigi rõhujad kodanliku korra omad kaugelt üle. Ja seepärast arvangi mina, et kodanlik kool ei tohi seda lubada, et sotsialistid oma tarkusega sinna tungivad.

Kui nüüd lõpuks lisada midagi juurde endistele andmetele, siis soovitaksin ainult lugeda seda, mida tänases „Vaba Maa“ juhtkirjas peatoimetaja tsiteerib ühest ajakirjast, mis on noorsotsialistide keskel välja antud. See ajakiri toodi juba enne minu kätte... (V a h e l h ü e.) jällegi õpilaste poolt. Ajakiri kannab nime „Tormiretk“, ning seal tarvitatakse väga rasvaseid kõnekääne. Siin on ette toodud, kuidas kooliõpetaja Andreesen'i otsuse järgi ajalooline paratamatus sunnib kaljukindlalt ühinema sotsialiste kommunistidega. Siis kõneldakse sellest, et igasugusest kodanlikust mõjutusest tuleb vabaks saada ning mõistetakse kõik hukka, kuidas kodanlus tahab noort intelligentsi kasvatada. Need artiklid on kõik kooliõpilaste poolt kirjutatud. Siit võite lugeda teie nimesid, nagu Theodor Indrikson, Arnold Tonska, Paul Vihalemm j.n.e. Need neli toimetajat on kõik keskkooli õpilased ja kõik tarvitavad sarnaseid rasvaseid kõnekääne, nagu ma eelpool tähendasin. Ma ei tea, kas härra Rei ütleb jälle, et see on kohvijutt, või tahab ta kuidagi teisiti sellest aru saada. Aga ma ütlen, see ajakiri tõendab veel kindlamalt seda, et punased rakukesed koolides töötavad ja töötavad nii intensiivselt, et seda hukka mõistma peame.

Vaheaeg kl. 12.17 min. — kl. 12.38 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees
R. Penno.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi
A. Tõllassepp.

M. L a a r m a n: Väga lugupeetud härrad rahvasaadikud! Käesoleva arupärimise puhul, mille esitasid tööerakond,

koonduserühm ja kristlased ja millises seletust nõutakse Vabariigi Valitsuselt, et mis ta teha mõtleb, et meie koolid ei muutuks sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö tallermaaks, ei ole põllumeeste rühmal, kui ta ära kuulunud arupärimise esitajate põhjendusi ja arupärimisele vastamise puhul antud seletusi, kuigipalju vajadust sõna võtta, sest arupärijad — meie kuulsime nende seletusi väga tähele pannes — ei suutnud neid oma väiteid, mis nad selles arupärimises esile toovad, ülal pidada. Nad ei ole suutnud tõepoolest näidata, nagu nad seletasid, millistes koolides on tegutsema hakatud sotsialistide kongressil vastuvõetud resolutsioonide kohaselt, seda ei toodud meile ette. Härra Raudkepp ütles, et faktid on ette toodud, neid ei ole ümber lükatud, aga meie ei tea, millistest faktidest härra Raudkepp siin kõneles. Teiseks ei ole ette toodud, millistes koolides on õieti need punased rakukesed töötamas, millistele arupärijad siin omas arupärimises tähelepanu juhivad. Meie ei kuulnud ka, nagu ma ütlesin, missugustes koolides see usuvastane kihutusetöö ja sotsialistlik propaganda toimub. On öeldud, et niisugune asi olevat, aga faktid on ette toomata jäänud. Sellepärast rahuldab meid hariduseministri seletus, kes tõendas, et meie koolides on valitsemas sama kord ja seesama korraldus, kui varematel aegadel, kus hariduseala juhtimas olid arupärimisele allakirjutanud rühmade esindajad hariduseministeriumis. Samuti rahuldab meid hariduseministri seletus, et ta kavatsenud ei ole ega kavatse ka tulevikus muuta ühtki neist määrustest, mis maksma pandud endiste ministrite ajal, et võimaldada kristlikku kasvatusetööd, ja et ministri seisukoht on, et kooli ei tohi teha politika tallermaaks, nagu meiegi alati oleme nõudnud. Ja kui nüüd valitsuse esindaja kinnitab, et kooli ei või teha politika tallermaaks, siis langeb ära iseenesest arupärimine kui niisugune. Nii langevad ära minu arvates kõik need õõnsates ja paaoslikkudes kõnedes ettetoodud süüdistused härrade usuteadlaste Tallmeisteri, Lattik'u ja Raudkepi poolt, nagu oleks usuõpetus koolis kaitseta jäetud ja kodanlik ilmavaade hädaohus. Langevad ära etteheited, et koolides vabalt lastavat teha usuvastast kihutusetööd ja sotsialistlikku propagandat, ning et see sündivat põllumeeste rühma teadmisel ja toetusel. Niisugused kõnekõlksud ilma faktide ette toomata ei maksa midagi.

Ära kuulates arupärimise korral ettetoodud seletused peame rahuldusetundega tunnistama, et meie koolides midagi sarnast ei nähtu, millest arupärijad kurduvad, et meie koolielus just viimastel aastatel valitsemas normaalsed olud, et sealt

kadumas on need kurvad nähted, mida seal endisel ajal märgata võis, kus kooli tõepoolest teha püüti politika tallermaaks ja usuvastase kihutusetöö paigaks ja kus see sündis hariduseministri teadmisel ja pooldamisel.

Meie avalikkudel tegelastel on vist küll kõigil alles meeles need ajad, kus hariduseministri toolil istus üks minister, kes kuulus tööerakonda, nimelt härra Annusson. Sel korral oleks küll põhjendatud olnud käesolev arupärimine, sest siis sündis kõige ägedam usuvastane kihutusetöö meie koolides. Siis tõrjuti usuõpetus koolist täiesti eemale ja usuvalu vastu külvati meie kasvavas noorsoos vaenu ja põlgust. See aeg oli väga sarnane sellele pildile, mida rkl. Tallmeister Nõukogude Vene „besboshnikute“ elust ette maalis. Tuleb meelde tuletada, et koolidest isegi välja tõrjuti jõulupuu kui nähe, mis ei kõlba koolidesse. Tuleb meelde, kuidas koolidest välja võrsusid silmapaistvad kommunistide juhid. Usuõpetuse ja usuvalu ägedamaks vastaseks oli seekord tööerakond, just tööerakond. Ei ole sellepärast ime, kui põllumeeste ringkonnad, kes kinni pidanud vanadest traditsioonidest, kes usuvalu on pidanud ja peavad praegu tähtsamaks teguriks riigielus, leppida ei saanud sarnase eluga ja haridusepolitika juhtimisega ja ägedalt sarnase seisukorra vastu välja astusid. Kui nüüd härrad Raudkepp ja Lattik tahavad meie rühma aadressil mingeid etteheiteid tegema tulla, siis peaksite natukene tagasi vaatama ja järele mõtlema, kui lõpmata passiivne oli kristlik erakond, nii passiivne, et ta ei suutnud rahvahäaletamistki toime panna, ja meie rühm rahvahäaletamise läbi viis. (V a h e l h ü ü e.) Teame ju, et mõnel pool on lugu nõnda, et need, kes õpetavad asja, et need ise sellest õpetusest ei pruugi lugu pidada. Räägitakse, et sepal ei ole alati kirvestki. (V a h e l h ü ü d e d.) On arusaadav, kui tööerakond sel ajal seda „besboshnikute“ politikat meie koolides juhtis, tema palju kibedat tõtt oma aadressil pidi kuulma.

Väga trehvava iseloomustuse sellele tööerakonna politikale ja tema tegelastele andis Tallinna Pühavaimu koguduse õpetaja Th. Tallmeister. Tema pidas vägeva kõne „Estonia“ saalis ja laskis selle kõne trükkida. Luban Riigikogu liikmetele sellest ette kanda väikese tükikese, et meelde tuletada seda. Pühavaimu koguduse õpetaja Th. Tallmeister on rääkinud ja kirjutab seda kõnet sõnasõnalt nõnda:

„...sest saadik, kui üks Nietzsche kirjatöödest eestikeelses tõlkes ilmus, on peasjalikult „Vaba Maa“ sellest suurt kapitali lõonud ja Eesti rahvale ristiusu lõppu ette kuulutama hakanud. Missugusi

asju sellest lehest mõnikord lugeda võib," s. t. „Vaba Maast“, „selle kohta on ise-loomuliseks nähtuseks tema möödaläinud aasta 2. detsembri number, kus Nietzsche nimel ristiusku enamlusega ühe pulga peale seatakse, selle sama enamlusega, kes ristiusu oma kõige suuremaks vaenlaseks on kuulutanud, ja kus seltskonda üles kutsutakse võitluseks mõlemate vastu valmis olema.“ See tähendab ristiusu ja enamluse vastu. „Ja niisamasuguses vaimus on „Vastkristlase“ eessõna kellegi Ado Anderkopp'i poolt kirjutatud. Seal leidub muuseas sõnasõnalt järgmisi lauseid: „Seni, kui pole valgunud unustus-merde ristiusk, see usk, mis eitab kõiki elujõulist ning püüdvat maa peal, seni püsib Nietzsche kustumata tähena.“ „Ristiusk on kõigi jõulise hukataja, inimkonna kultuuri hävitaja.“ (N a e r.) „Jeesus Nat-saretist peab kustuma oma kaastundmuse, oma armastuse, oma alandlikkuse õpetu-sega, see maa alt salajana võrsund inim-konna vaendlane peab kaduma maakeralt.“ „Ristiusu viimne päev peab tulnud olema.“ Edasi kirjutab Pühavaimu koguduse õpe-taja härra Tallmeister: „Iseenesest ei oleks põhjust neid sõnakõlksusid siin puu-dutada. See Ado Anderkopp olla umbes kahekümneviie aastane üliõpilane ja sar-nased nooredmehed peavad ennast harilikult hirmus suurteks teadusmeesteks ja otsustavad määratu iseteadvusega niisu-gusi eluküsimusi. Kus hallpeaga uurijad ja mõtlejad aukartuses seisatavad ja alandlikult „ignoramus“ (meie ei tea mitte) ütlevad, seal ei ole muud teha kui oodata, kuni elu neil ise sarved eest ära jookseb.“ — Ma palun seda sõna tähele panna, praegu on siis sarved ära joostud. (N a e r.)

„Aga kurb on see asjaolu, et meie seltskonnas sagedasti veel nii vähe küp-sust leidub, et sarnased suurused seal mõ-nigi kord tähtsat osa edendada võivad! Kuidas seda siis teisiti seletada, et see poliitiline erakond, kes viimastel valimistel kõige rohkem häält sai, seda noortmeest kord isegi peaministri kandidaadina nime-tas ja et ta nüüd jälle Riigikogus rahva-saatusse üle kaasa otsustamas on. Kui mitte teada ei oleks, et suured hulgad sa-gedasti ilma selguseta on, ja hääled nen-dele erakondadele annavad, kes hästi palju lubavad ja suurt kõmu teha oska-vad, peaks selle järele meie rahva vaimlise tasapinna üle otse meeltäraheitma. Sel-lest võib aga järeldada, et sarnased kir-jatööd ja ajaleheartiklid küllalt niisugusi lugejaid leiavad, kellele nad kängesti vai-murikkad ja õiged ettetulevad ja et hosi-anna hüüdjatest neile, kes ristiusule lõppu kuulutavad, mitte puudust ei ole.“

Nii kõneles ja kirjutas Tallinna Püha-vaimu koguduse õpetaja härra Theodor

Tallmeister. Mina usun, et see lugupee-tud koguduse õpetaja, — see olevat väga demokraatlik kogudus ja härra Tallmeis-ter olevat väga vabameelne õpetaja, — et tema vististi asja hästi tundis ja ka töö-erakonda väga põhjalikult tundis neis kü-simustes. Kui nüüd tööerakond äkki oma endisest seisukohast on taganenud ja tu-leb ristiusku tema vaenlaste vastu kaits-ma, kas tuleb sellest nüüd nii aru saada härra Tallmeisteri sõnade järgi, et sarved on nüüd sootuks maha joostud, ja et nüüd nende sarved mahajooksmisega on saa-dud, nii nagu piljardipall, hoopis vastu-pidine suund. Kui nüüd sellest vanast raa-matust lugeda, siis sealt kuuleme meie sagedasti väga palju ilusaid tõesid, mida meile ka siin härrad õpetajad arvasid heaks ette kanda mitmelt seisukohalt. Aga ma arvan, et mõned sõnad on kohased ka selle seisukoha muutmise kohta. Kui töö-erakond äkki on oma meelt muutnud ja tuleb kaitsma usuelu, mille vastu ta vare-malt kibedat sõda pidas, siis tekitab see pisut imestust. (V a h e l h ü ü e.) 10 aastat. (V a h e l h ü ü e.) Aga lubage tähen-dada, et peale imestuse ka natukene kaht-lust tekitab see, et kas need pööramine nii tõsised võivad olla ja kas sarved mahajooksmisega võib ka meelemuutus sündida. (V a h e l h ü ü e.) Kas on siis tõesti nii, nagu piiblist võime lugeda, et kui Saulus uue nime võttis ja Pauluseks sai, siis sellest ägedast ristikoguduse vaen-lasest tema tuline kaitsja sai?

Kas siin siiski teatav patustpööramine sündinud on? Kui see nii on, siis on meie ajal ka ime võimalik. Võib-olla on era-konna sisemises elus niisugune äkiline pööre tõeks saanud, aga ma isiklikult lu-ban enesele kahelda sellejuures, sest minu arusaamise järgi ei ole tööerakonna sõnad ja teod sagedasti mitte kooskõlas olnud.

Minul tekib väikene kahtlus, et siin sarved mahajooksmine ja seisukoha uuendamine küllalt põhjalik ei ole. Selle-pärast ei saa ma tõsiselt võtta rkl. Tall-meistri sõnu. Rkl. Tallmeister on töö-erakonna rühma nimel väljas ja kaitses usku. Meie rühm ja mina ühes nendega arvame, et lugupeetud pastor Theodor Tallmeisteri sõnad tööerakonna kohta roh-kem kaaluvad, kui rkl. Tallmeisteri sõnad.

Teiseks selle rühma kohta ja arupäri-mise kohta üldse. Üks osa arupärijaist; nimelt kristlane, härra Raudkepp, heitis põllumeestele ette oma mitmekordses ülesastumises vaikimist ja seletas, et meie rühm ei ütlevat käesoleva arupäri-mise puhul oma seisukohta. (V a h e l h ü ü e d.) Võib-olla, mina ei tea seda, aga mina imestan väga, et härra Raud-kepp nüüd tahab seda seisukohta meilt kuulda, mida ta mitu ja mitu korda kuul-nud ja mis talle päris selge peaks olema.

Ega meie kirikualtaris ei ole, kus iga pühapäev usutunnistust ette loetakse ja uuendatakse. Ega meie ei ole sarvi maha jooksnud, et meie oma seisukohta äkki muudaksime, meie oleme kooli politika suhtes täiesti endisel seisukohal. Ega siis seisukoht ei ole mõni kindavahetamine, et meie võtame üle öö teise seisukoha. Sellepärast mulle paistab imelik, kui lugupeetud kristlaste liider ütleb, et härrad põllumehed, mis teie naerate, öelge oma seisukoht ära, seletage vähemalt, mis teie mõtlete käesoleva arupärimise puhul? Meie rühm arvas paremaks mitte osa võtta rühmade omavahelistest sarvede kokkupanemisest. (V a h e l h ü ü d e d.) Ja kui veel teine rühm sarved kaotanud, mis seal siis veel ära teha. Sellepärast meie jääme päris rahulikeks pealtvaatajaiks. Ja mis meie siis pidime tegema? Kas nõrgemale peale kargama, või vägevamat kaitsma? Ja kui, nagu keegi tähendas, rühmal sarved ära läinud, siis on kaitsmine väga raske. Ma tõrjun kindlasti tagasi härrade kristlaste niisugused, ma ei leia kergesti sõna, kahtlustamised. Ei leia passilikku sõna kristlaste teguviisi kohta. (V a h e l h ü ü e.) Ei, nurjatus passib selle kohta. Ma ei taha seda sõna aga tarvitada, aga ma ütlen, ta passiks sinna. Nimelt ütles härra Lattik, et võib-olla, et praeguses koalitsioonis on kokkulepe olemas põllumeeste kogude ja sotsialistide vahel, et sotsialistid saavad siin selles koalitsioonis endale Eesti kasvava noorsoo, mis põllumeeste kogud siin selle eest tasuks saavad, seda mina ei tea. (V a h e l h ü ü e.) Härra Köstril seisavad mees need tuttavad loomad. Igal inimesel on ju mõned olevused südame külge kasvanud. Mõelge aga sellest natuke tasemini. (N a e r.) Hea küll, ma usun, et need teil väga südame ligidal seisavad, aga mis meie sellest kõvasti räägime. (V a h e l h ü ü e.) Teil on seal oma peki-vabrikud, sõdige aga nende eest, ja mis seal siis ikka öelda.

Härra Lattik unustab, et tema ise mitte kaua aega tagasi valitsusest osa võttis, mida juhtis üks sotsialist, ja selles valitsuses oli hariduseministriks ka sotsialist. Kas härra Lattik tahab seda öelda, et kui üks erakond koaleerib teistega, et ta siis müüb kõik oma töökspidamised ja põhimõtted maha ja läheb siis sinna ja võtab, mis võtta annab. Kas härra Lattik seda räägib oma kogemuste ja läbielamuste alusel? Kuid põllumeeste rühma kohta ei maksa sarnased arvamisid, ja ma tõrjun nad kõige kindlamalt tagasi. Siin ei ole põhimõtete mahamüümiseaga midagi tegemist. (V a h e l h ü ü e.) Jah, jah, nii et selles suhtes ma enam rohkem sõnu ei tarvita. Lõpuks, et härra Raudkepil ka selge oleks, mida mitu korda soovis teada,

mis meie seisukoht selle arupärimise puhul on, siis ütlen, et põllumeeste seisukoht on olnud... (V a h e l h ü ü e.) Ah, vaadake, ma palun härra Fuks'ilt Pärnумаalt väga vabandust, sest Teie olete põllumeeste nime viimasel ajal ka omale võtnud, olete põllumehe nime tarvitama hakanud. Mitte koonduse põllumehed, vaid kogudes olevad põllumehed. Põllumeeste kogude rühm on seisukohal olnud ja on ka praegu, et koolis terve vaim peab valitsema, et sealt kaugele peavad jääma igasugused katsed teda teha politika talermaaks. Ma tõin näitena ette aja, kus „besboshnikud“ valitsesid, mis koolipolitika segi löi. Meie arvates sarnased nähtused ei tohi korduda. Kool on alus, millele tugenema peab meie riik tulevikus. Ja meie ei või lubada, et seda alust kuidagi nõrgendatakse. Sellepärast ei või meie lubada, et kool saaks tehtud katsejäneseks ja ära kasutatud mõne rühma poliitilistes huvides.

Kuna arupärijad ette ei ole toonud mingeid fakte, mis oletada lubaksid, et meie koolides sünniks asju, mis lõhuvad kooli alused, et seal maad oleks leidnud propaganda ühe erakonna huvides ja usu-vastane kihutusetöö, vaid et meie kool töötab viimastel aastatel normaaloludes, siis ei leia põllumeeste rühm mingit põhjust toetada motiveeritud ülemineku-vormelit, kuna ta ülearune on, vaid hääletab loomulikult lihtülemineku-vormeli poolt.

K. A s t: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma ei võtnud selleks sõna, et sotsialistlikkude sarvede najal tööerakonna nudi peaga jõudu proovida, vaid ainult selleks, et vaielda mõningate arupärimise põhjendajate poolt tehtud ideoloogiliste väljenduste vastu. Enne aga võib-olla lubatakse mul peatuda selle hingeelulise veidruse ja kurioosumi juures, millest kõneles lugupeetud rkl. Laarman, kui ta imestas, et tööerakond usuküsimustes on viimaste aastate jooksul suure Damaskuse teekonna läbi käinud. Vaadake, lugu seisab selles, et nüüdsel ajal sünnivad need teekonnad teisiti kui piibliajal. Piibliajal usuti Damaskuse ümberpöramisse kui mingisse ilmutusse, mis tuli kuskilt kõrgemalt poolt. Meie ajal aga saavutatakse seda väga lihtsa abinõuga, sagedasti lihtsa peapõrutusega, nii nagu oleme lugenud ja võime varsti teatris näha Hugo Raudsepa uusimast komöödiast „Põrunud aju õnnitusest“. Seal tuuakse ette, kuidas inimesele antakse haamriga pähe, mille tagajärjel kogu ta ilmavaade kogu ta ellu suhtumine läheb teiseks: tigidast erakonnainimesest, kes oma vastaseid sõimab ja mõnitab, kes poliitilise ägeduse kannab isegi oma perekonda, tuleb järsku paremaloomuline, heasüdamlik inimene, kes

politikast midagi teada ei taha, vaid kes oma peamist elusihiti näeb perekonnaõnnes. Aga selle inimese õnnetuseks saabub uus haamrilöök, seekord kindlasti ettekatvatud ja pahatahtlik, ja see mees langeb tagasi oma endisesse olukorda, ning põrunud aju õnnistus lahkub tast. Vaadake, kui tahaksime tööerakonna sammudest järeltusi teha, siis jäägu meile eeskätt teadmine, et kui tööerakond praegu teataval viisil mõtleb, siis ei tähenda see veel, et ta oma seisukoha juurde ka edaspidi jääks; uus peapõrutus võib teda tagasi pöörata endiste — nüüd unustatud — seisukohtade juurde. Nagu öeldud, need transformatsioonid teostuvad meie päevil hoopis kergemini ja korduvad sagedamini kui piibli päevil. Kuid sellest mööda minnes.

Mis puutub arupärimisesse enesesse, siis ei ole arupärimise juures niivõrt tähelepanu väärivad need asjaolud, mida faktilise materjalina ette tuuakse, kuivõrt arupärimise põhjendajate suhtumine pedagoogilistesse ja sotsiaalsetesse küsimustesse. See osa arupärijate poolt esitatud väidetest on mitu korda huvitavam kui faktiline osa. Faktilist osa õigupärast ei olnudki. Faktiline osa, nagu mäletate, koostus ainult paljast väitmisest, et meie koolides olevat noorsotsialistid asutanud mingid punased rakukesed. Siin on juba õige asjalikult ja põhjalikult seletatud, et sotsialistidel sarnast tarvet — punaseid rakukesi koolides asutada — ei või olla, sest, Jumal tänatud, meie ei tegutse Eesti Vabariigi põranda all. Meie tegutseme üpris legaalselt ja võtame osa Riigikogu ning valitsuse tööst. Meil ei ole põhjust põranda alla pugeda ja sellepärast ei ole tarvet koolides mingeid punaseid rakukesi asutada. Meie tegime seda kord tõesti; mina ise olen kuulunud kord kooli punasestse rakukesesse. Aga see sündis teistel poliitilistel ja sotsiaalsetel olukordadel kui tänapäev. Nüüd ei ole selleks enam vajadust. Mina ja ka iga teine Riigikogu liige võib kasutada rahvaesinduse kõnepulti, ajakirjandust ja broshüüre. Sellepärast ei saa arupärimise põhjendajad tuua ühtki fakti nende väidete tõenduseks, et punased rakukesed pesitsevad koolides ja et need oleksid asutatud sotsialistide poolt. Võib-olla, — mina ei või pead anda — et kuskil mõni kommunistlik raku pesitseb, see on mõeldavuse piirides; nende positsioon on teistsugune, nemad tegutsevad põranda all, tegutsevad illegaalselt. Meie psühholoogiale ja arusaamisele on see absoluutselt võõras. Teisiti oleks see mõistmata ja äraseletamata.

Aga kui arupärijad tahavad vast seda öelda, et sotsialistid väljaspool kooli jäta-
vad endale vabaduse ka kooli noorsoo liikmete hulgas sotsialistlikku kihutusetööd

teha alaealiste keskel, kes oma aastatele vastavalt sinna või tänna kooli peavad kuuluma, siis ei taha mina poole sõnagagi sellele vastu vaielda, et seda teeme. Siin olete teie, härrad arupärijad, oma arupärimisega valesse kohta sattunud. Mispärast pärite siis aru Vabariigi Valitsuselt, Hariduse- ja sotsiaalministrilt? Niikaua kui Eestis demokraatlik kord püsib ja niikaua kui sotsialistide suhtes ei ole maksma pandud Saksamaa Bismarck'i aegset keeluseadust, niikaua jääb see õigus meile ikka. Kuidas meie seda õigust teostame, see on juba meie endi asi ja loomulikult otsime kõige otstarbekohasemaid teid. Meie teeme täpselt seda, mis teevad teised, mis teevad kristlikud erilise agarusega ja südidusega; ja mida teevad teised selgesti kristalliseerunud poliitilise idee kandjad. Koolides ei komplekteeri meie mingeid organisatsioone, seda vähem veel rakukesi, millest siin on kõneldud, vaid meil on noorsoo organisatsioonid, kuhu teatud vanuses noored võivad kuuluda. See on üks alaosa meie parteist, ei rohkem midagi. Niikaua kui Eesti Vabariigis ühingu vabadus veel püsib ja koalitsioonide vabadus maksab, niikaua ei saa absoluutselt meile keegi seda keelata. Kui arupärimisega tahate pöörata kellegi poole, siis olge nii lahke, pöörake Eesti sotsialistliku partei keskkomitee või sotsialistliku noorte ühingu juhatusse poole, see oleks veel mõeldav. (V a h e l h ü ü e.) Sisult oleks see mõttetutu tegu, aga siis vähemalt oleks õige aadressi järgi käidud. Aga nüüd pöörate sootu võõra aadressi poole, pöörate Vabariigi Valitsuse poole. Mis on Vabariigi Valitsusel tegemist sellega, misuguseid resolutsioone võetakse vastu noorsotsialistide kongressil? Niikaua, kui see kongress asub seaduslikkuse piirides ja avalikku kõlblust ei haava, niikaua ei ole ka õigust otsida sarnaseid süüdistusi, nagu seda käesoleva arupärimisega tehakse. Arupärimise tuuma kohta, täitsa kõlbmata tuuma kohta on minu rühma-kaaslane Rei andnud põhjaliku ja tabava hinnangu, ja minul ei ole vaja seda enam ette tooma hakata. Üht asja tahaksin siiski nimetada; arupärijad on sisu otsimisel moraalsest küljest, eriti kasvatusliku moraali mõttes, end väga halvast küljest näidanud. Niisugune teguviis, kus õpilased käärkambri kutsutakse, et neilt igasuguseid tunnistusi välja pinnida, niisugune teguviis on amoraalne. Samuti on väga inetu, kui hangitakse igasuguseid kirjutusi, mis mõnel pool on tingitud omavahelistest intriigidest ja teisel lihtsalt arusaamatusest. Tuuakse ette, kuidas ema oma lapsest olevat rääkinud: niikaua kui ta koolis ei käinud, oli ta päris pai poiss, aga niipea kui kooli läks, muutus üleannetuks. Ma tahaksin uskuda, et

õpetaja Tallmeistril oma ametikohuste tõttu on mitte üks kord, vaid mitu korda tulnud kokku puutuda niisuguste emadega. Ja seda mitte üksi õpetaja Tallmeistril, vaid nii mõnelgi keskmistes aastates inimesel on tulnud kuulata lastevanemate poolt niisuguseid kaebtusi. Aga selleks peab meil enestel olema, lugupeetud Riigikogu liikmed, kriitiline aru, et jaksata niisuguseid kurtmisi mõista ja neist aru saada. Meie ei saa ometi sarnaste kurtmistega tulla Riigikogu kõnetooli ja võtta seda kui mingit argumenti praeguse arupärimise puhul ja koolielu küsimuste arutamisel üldse. Kui meie nii madalale tasapinnale laskume ja sarnaste kurtmistega Riigikogu kõnetooli koormame, siis ei saagi meie üldse enam pedagoogilisi küsimusi arutada. Meie peame ikka kriitiliselt suhtuma. Meie teame, kuidas üksikutes mahajäänumates maanurkades kooli peale ja eriti linnade peale vaadatakse.

(Koosolekut asub juhutama Esimees K. Einbund.)

On ju palju perekondi, eriti Läänemaal võib neid leida, kes arvavad, et kool on üldse halb asi, seepärast et seal ilmalikke teadmisi õpetatakse; ilmalikud teadmised on nende inimeste arvates hädaohtlikud usuelule. Ega siis ometi meie, kui kained inimesed, ei saa niisugusele tasapinnale laskuda, vaid meie ülesanne peaks olema neid oma arusaamise poolest primitiivses olukorras viibivaid inimesi ülespoole tõsta. Seda ülespoole tõstmise tööd peame tegema peamiselt just rahvakooli kaudu.

Arupärijad ei peatunud niivõrt kooli juures, kuivõrt noorsotsialistide kongressi ja selle kongressi otsuste juures. Aga oleksid nad seda vähemalt heasoovlikult või erapooletult teinud, aga nad võtavad raasuke si Veni „besboshnikute“ otsustest, siis veel muist kommunistide üleskutsetest, ja püüavad seda panna osavalt Eesti sotsialistliku noorsoo organisatsiooni resolutsioonide alla ja teha sealt omavolilisi järeldusi. Ka see on üks võtte, mis arupärijaid endid moraalselt seisukohalt mitte just kõige paremas valguses ei esita. Kõige halvem ja kõige inetum, mida arupärimises põhjendab härra Theodor Tallmeister erilise hooa, see on kahe diametraalvastupidise ilmavaate, see on kodanliku ja sotsialistliku ilmavaate rõhutamine. Kusjuures ta käsitas seda niiviisi, et täie õiguse andis minu rühmakaaslastele nimetada seda obskurantismiks.

Sotsialistlik liikumine ei koosne üksnes ideoloogias, vaid ka praksisest, ja see kõik on saavutatud pikal arenemisteel.

Niimoodi esitada küsimust, nagu seda on teinud rkl. Tallmeister, niimoodi suhtutakse ainult kõige parempoolsemates ringkondades, nii käsitab seda Hitler Sak-

samaal ja fashistid Itaalias. Niiviisi on üksikjuhtudel sellele küsimusele vaadatud ka kommunistid; aga kõik teisiti mõtlevad inimesed ei ole seda küsimust kunagi selle vaatevinkli alla püüdnud viia.

Mis on sotsialismi teened? Teie näete, et sotsialistlike mõtete suund arenedes, teaduslikkuse poolest süvenedes ja laienedes, on ennast maksma pannud kõigil ühiskondlikudel teadusaladel. Teie ei pääse sellest enam mööda, vaid olete sunnitud tunnustama sotsialistide viljakat algatust kõikjal. Võtame majanduseteaduse. Need teadusemehed, kes kuuluvad sotsialistide hulka, on öelnud kõige teaduslikuma sõna. Ma nimetan siin Marx'i, peale selle niisuguseid mehi, nagu Bernstein, keda omal ajal võeti teataval viisil Marx'i revideerijate hulka, aga kes praegu seisab sotsialistide pahemal tiival, kui üldse pahemast tiivast juttu võib olla. Sotsialistidele lõpmata lähedalseisev Sombart ja Vene Tugan-Baranovsky, kas need kõik ei ole niisugused nimed, kellest ka ametlik ülikoolis õpetatav majanduseteadus mööda ei pääse? Ei pääse mööda, vaid neid võetakse kui nurgakive, kui majanduseteaduse kõige tõsisemaid ja kindlaid põhjendajaid. Muidugi on majanduseteaduses mitmed voolud, aga teaduslike tödede otsimisel ei ole mööduvad üksikud voolud, vaid ka meetod. Sotsialistlik meetod on ainuke majanduseteaduse teaduslik meetod, kui majanduseteadust üldse tahetakse võtta teadusena, aga mitte plaudereina. Sedasama peame ütleva ka sotsioloogiast. Sotsioloogia on niivõrd noor teadus, et tema jaoks ei ole kõik ülikoolid veel tarvilikuks pidanud kateedrit asutada. On terve rida ülikoole siiski, kus sotsioloogia õppetool on, ja kust terve rida sotsioloogias silmapaistvaid mehi võrsunud. Kas ei ole jällegi sotsialist Karl Kautsky olnud see, kes sotsioloogia tõed haaranud ühte fookusesse? Ma ei taha kaugemale minna näidete otsimisega, sest lõpuks ei ole parlamendi kõnetool see, kust sääraseid populaarteaduslike kõnesid tohiks esitada. Aga ma tahan ainult seega öelda, et see vaatevinkel, mis omane härra Theodor Tallmeistrile, kes arvab, et on olemas sotsialistid, kes asuvad maksvast ühiskonnast sellisel määral väljaspool, et kõik mittesotsialistid, kõik mittesotsialistlikult mõtlejad, peavad nende vastu võitlema, et see vaatevinkel on ajast ning arust läinud. See vaatevinkel on vale, see on rohkem kui keskaegne. See on obskurantistlik. Kas teie näete rahvusvahelises politikas sarnast vastuseadmist? Kas on rahvasteliit sarnase eristumise läbi viinud? Kas seal seatakse küsimusi niisugusele alusele? Kas rahvasteliidus ei ole sotsialistlik vool ennast küllaldaselt tunda andnud? Mac-

Donald ja Vandervelde, kas need midagi ei ütle? Kas nende aktiviteet ja tarkus ja nende seljataga seisev poliitiline võim, kas see midagi ei maksa? Kas see on asi, mille vastu peab kogu maailma mõistus sõdima? Kas rkl. Tallmeister oma pühavaimu tarkusega ja protestantliku targutamiseiga mõtleb lahata neid maailma probleeme, nagu relvade vähendamine, tollimüüride mahakiskumine, Euroopa föderatsioon? On selge, et tagurluse ideoloogia põhja kõrbe, aga sotsialism ei kõrbe põhja. Sotsialism on algatanud neid küsimusi, ja sotsialismi jõud ja mõju on see, mis neid küsimusi edasi viib ja mis neid küsimusi inimkonnale tarvilikus ja soovitas suunas aitab teostada. (V a h e l h ü ü e.)

Edasi ei suutnud härra Tallmeister ka muidu igivanast tarkusest sammukestki kaugemale astuda: „Meie oleme kodanlased, pooldame kodanlikku korda. Sotsialistid tahavad aga eraomandust ära kaotada.“ Siis nii vähe olete kaalunud sotsialismi, siis nii vähe on teil taipu, mis on sotsialism ja mis on klassivõitlus, mis on eraomanduse ära kaotamine, sest vastasel korral ei oleks teie niisuguste absurdidega Riigikogu kõnetoolile astunud. Eraomanduse kaotamine teadusliku sotsialismi mõttes tähendab seda, et eraomanduse õigus peab kaduma valmistuseabinõude peale. Ja kui teie siis nüüd küsite, mis määrab tänapäev eraomanduse õiguse valmistuseabinõude peale, siis peate küll ütleva, et eraomandus valmistuseabinõude peale on kaotanud kõik need tunnused, mis piha Rooma õigus tähtsamateks peab. Kas riik lubab tänapäev valmistuseabinõudega toimida kui piiramatu eraomandusega? Kas meie tänapäev ei aruta käitisevanemate seadust, kas meie ei aruta 8-tunnilise tööpäeva seadust, kas ei ole ammu enne seda, kui Eestis demokraatlik kord maksma hakkas, maksma pandud mitmesuguseid töökaitse-seadusi, kas ei ole töökinnituse kohta antud sundmäärusi ja loodud korraldusi riigivõimu poolt? Kas see on kooskõlas endise piha eraomanduse mõistega, mida Teie, Theodor Tallmeister, ülikoolis olles usuteaduse fakulteedi kõrval mööda minevalt Rooma õigusest olete omandanud? Rooma õiguse seisukohalt peaks see kõik eitav olema. Mis ma tahan sellega öelda? Ma tahan öelda seda, et praksis on läinud teist teed ja et eraomanduse tunnused valmistuseabinõude peale ei ole enam need, mis aastat sada tagasi. Siin on pööre sündinud ka tegelik elus, ja teie peate tunnustama, et demokraatlik riigivõim kõigis maades — nii näitab senine arenemine — suundub ikka enam ja enam eraomanduse piiramise poole. See on üks areng. Teine areng — kaubanduslik-tööstuslik — kõneleb sama

keelt. Kas on mõni suur trust tänapäev puhteraomanduslik ettevõtte? Kas teie ei mäleta, kuidas Stinnes'i konsortsium kokku varises? Kui Stinnes oleks olnud oma konsortsiumi peremees, kõigi nende varanduste omanik, mis ta firmale kuulusid, kas oleks Stinnes kokku varisenud? Aga teie näete ometi, ta varises kokku. See tähendab seda, et Stinnes oli ainult näiliselt eraomanik, aga terve see suur konsortsium, suurendavabrikud, laevad, ärikontorid, pangad olid faktiliselt ühiskonna vara. Ma palun vabandust, et kõrvale kaldusin, aga ma tahtsin näidata, kuidas olukord tõelikult on kujunenud, ja et see jutt, nagu oleks sotsialistlik liikumine ennast niiviisi esitanud, et kõik teisitimõtledjad — mittesotsialistid — peavad sotsialistidega sõjajalal seisma, et see jutt on ajast ja arust läinud. Ühiskonnas valitseb koöperatsioon ja selle koöperatsiooni piirides taotleb iga osanik oma parema äranägemise ja oma parema tundmise järgi ühiskondlikke hüvesid. Meie ülesanne omal alal, klassivõitluse alal, tööliste olukorra parandamise alal seisab muidugi selles, et aidata kaasa nendele ühiskondlikkudele teguritele, mis soodustavad progressi. Ja siin ei aita Teie, härra Tallmeister, rääkimine mitte midagi. Ei saa teatud mõisteid ja arusaamisi isoleerida koolidest mingite abinõudega. Seepärast võite Teie oma Pühavaimu kiriku tarkuse põhjal rääkida niipalju, kui soovite, Teie viha võib kujuneda väga suureks ja väga võimsaks, nagu Jehoova viha, aga see viha pörkab vastu ühiskondlikku müüri.

See oleks õieti kõik, mida ma arupärimise puhul oleksin soovinud öelda. Ainult seda tahan veel tähendada, et härrad tööerakondlased, teie suhtumine neisse küsimustesse meid põrmugi ei huvita, meie oleme vaid sunnitud omaks võtma selle teadmise, et teie kujutate tänapäev endast vanameelse ja tagurliku kihituse. Seda kõigil põhjusil. Meie näeme, kuidas teie kogu sotsiaalseadusandluse vastu viimastel aastatel olete sõdinud. Näeme, kuidas praegu tööerakond osutus selleks jõuks, kes eesrinnas tormas tulle käitisevanemate ja 8-tunnilise tööpäeva seaduse vastu. Ta viis ennast tulle nii Riigikogus kui ka väljaspool Riigikogu. Ta andis ka ideoloogid selleks, et ajakirjanduses seda musta tööd teha.

Meie näeme, kuidas haridusliikudes küsimustes teie olete endid rakendanud kõige vanameelsema arusaamise ja ideoloogia teenistusse, sest ei ole midagi vanameelsemat enam ette tuua kui see, mis härra Tallmeister korduvalt on öelnud, et sotsialistid ei tohiks Eestis üldse kooliõpetajaiks olla.

Aga öelge, kui küsida, mis on tänapäeva kasvatusetöö. Kas on see sotsialistidest kaugel? Kust on pärit, lubage küsida, töökoolide mõte? Kas ei ole sotsialistid õpetajate kongressil selle küsimuse peamiseks algatajaks olnud? Kas ei ole sotsialistid Eesti Vabariigis endid rakanud töökooli teenistusse? Edasi, kas ei ole sotsialistlikult mõtlejad üldse tahtnud ja püüdnud olla head pedagoogid. Näiteks kas ei ole meiegi õpetajate kongressidel pedagoogilistes küsimustes sotsialistid, esinedes erakorralise armastusväärusega oma ülesandele, käsitanud Pestalozzi õpetusi. Kus Pestalozzi sügavalt humaansed õpetused ei lähe kaugele sellest õpetusest, mis härra Tallmeistri poolt ette toodud. Kas ei ole sotsialistid katnud või ei kata praegu oma autoriteediga Pestalozzi kasvatuslikke ideid? Sotsialistid igalpool, kui nemad kasvatusküsimustest kõnelevad, toetuvad peamiselt Pestalozzi'le. Nemad on selle humaanse õpetuse omaks võtnud. Ja teie tahate siis, et ükski sotsialist ei tohiks olla kodanlikus ühiskonnas õpetajaks. Sellega, lugupeetud härrad, teie lammutaksite maha tänapäeva kasvatuseteaduse, teie lammutaksite maha tänapäeva kasvatusliku vaimu. Kui tõesti see ime võimalik oleks, aga see ei ole mõeldav, et sotsialistid kasvatusküsimustes ei saaks kaasa rääkida, kaasa tegutseda, siis uskuge, langeksite kasvatuseteaduses ja koolielus armetusse ajajärku tagasi, ajajärku, mis võiks sünnitada ainult obskurantistlikke ideid. (V a h e l h ü ü d e d.) Kogumehed? Ma mõtlen, põllumeeste kogude hulgas on häid pedagooge, kes ühes sotsialistidega võivad pedagoogilistes küsimustes asjalikult ja kainelt kõnelda, ühiseid koolikavasid koostada, ühiselt kooliprogramme koostada, nii nagu see tihti sündinud on. Õnneks meie hariduseelus ei ole niisugused parteipoliitilised üleaisalöömised, nagu see muidu tihtilugu ette tuleb, maksuma hakanud. Kooliala on tervematest aladest, kus inimesed hea arusaamisega käsikäes töötavad, hoolimata parteidesse kuuluvusest. Kui teie seda võimalikuks peate, siis tähendab see seda, et teil ei ole pedagoogilistest küsimustest aimu, või ei taha teie seda mõista. (V a h e l h ü ü e.) Mis jääb, lubage küsida, kõigest sellest arupärimisest järele? Minu arvates mitte midagi, peale arupärijate blamaashi, eriti aga arupärimist põhjendajate blamaashi. Võib-olla tööerakond saatis meelega mitte otseselt politikainimese arupärimist põhjendama, vaid politiseeriva inimese. Võib-olla tööerakond tahtiski alla kriipsutada, et nemad politikat ei tee, vaid politiseerivad, siis on see ometi üleaarne. Niikuinii teame, et tööerakond Eesti avalikkuses ei tee politikat, vaid ta politiseerib. Sellest on kümned korrad kirjutatud

ja kõneldud, ja seda te kavatsete teha niikaua, kuni see teile seltskonna poolt võimalikuks tehakse. Teie soov on edasi politiseerida. Kõik, mida teie viimasel ajal teete, seda teete selleks, et sotsialistidele igasuguste abinõudega kallale tungida ja püüda lahkelt koalitsiooni ridadesse külvata. Teie ei usu seda, härra Kask? Lubage paar näidet ette tuua selleks, kuidas teie enam politikat ei tee, vaid politiseerite. Võtame näiteks viljamonopoli asja. Kui tarvis oli kodumaa põllumajanduse kaitseks teatud arvu vilja kokku osta ja väljast sissevedu piirata, siis karjusite, et leivahind läheb kalliks. Ja seda oskasite mingi mustakunstiga oma ajakirjades ajalehelugejatele serveerida, nagu oleks see sotsialistide süü, kuna teie ise seaduse vastu võtsite ja ostuaparaadi käima panite. Siis kukkusite süüdistama sotsialiste, et nüüd läheb leib kalliks. Seda kirjutasite ühel päeval, aga teisel päeval kirjutasite: ei tohi väljast vilja sisse vedada, sest oma tagavarad on suured, ja panite sotsialistidele süüks, mispärast ei ole väljast vilja sissevedu seisma pandud. See on väga hästi kõigile teada, et ühel päeval kirjutasite — leivahind läheb kalliks, aga teisel päeval — mispärast lubatakse väljast vilja sisse vedada, kuna omal küllalt on. Teie lähete kurioosumiteni. Vaatame üleilast ajalehte, seal kirjutate, et sotsialistid tahavad leivahinna alla lasta. Otsitakse üles väikene tööstus, mingi tarvitajate ühisus, mis arvatakse sotsialisti juhtimisel olevat. Et see leivaühisus on hakanud neli senti odavamalt leiba müüma, kui teised väikeküpsetajad müüvad. Ja juba kirjutatakse selle üle pealkirja all: „Odava leiva pärast põhimõtted maha, sotsialistid on hakanud ettevõtjaks.“ Nii et sotsialistid on siis hakanud leiba küpsetama ja nad on sellega oma põhimõtted maha salanud. See on peaasi, et leib on nüüd odav, ja mis peavad nüüd tegema teised leivaküpsetajad, kes seda leiba nii odavalt ei müü. Tallinnas on ma ei tea kuipalju leivaküpsetajate ahjusid, ja see sotsialistide, nimetame teda siis nii, leivatehas küpsetab ainult 400 leiba päevas. (V a h e l h ü ü e.) Meie teame seda, et teie mehed käisid seal agiteerimas, et jahu ei antaks, aga see oli mõttetutu tegu, sest niikaugele teie mõjuvõim ei ulata, et sotsialistid naela jahu ei saaks. Ma tahan seega öelda, et teie olete kõik, ka narrused ära proovinud, ja täna öeldi teie kohta täie õigusega: et teie olete sarved maha jooksnud. (V a h e l h ü ü e.) Neli senti odavamalt kui teised, ja see on see pärispatt nüüd, et meie seda teeme, ja seda pandi meile juba üleila suureks patuks. Kui niisuguste vastastega tegemist on, siis ei tea kas naerda või vihasutada. Meie alguses vihastasime, nüüd,

jumala pärast, naerame. Meie ei saa teid tõsiselt võtta ja seepärast sellele arupärimisele ainult suure pingutusega ja suure tahtejõuga võisime suhtuda tõsiselt, õiguse pärast oleks ta väärinud ainult kas sarkastilist mõnitamist või siis jälle halvaks panevat väljanaanemist. Ainult teatud jõupingutusega katsume teid tõsiselt võtta. Aga uskuge, ei ole meie, sotsialistide, huvides teid õpetada. Selge on siiski, et niisuguse politika jätkamisega ja sarnase politiseerimisega ja urgitsemisega teie lõpuks olete sunnitud kuivale, ilmtingimata kuivale jääma.

Võtke mu sõnu täna üpris kui prohveti sõnu. Mida rohkem teie oma tarkust tahate demonstreerida, seda rohkem tõendate oma mõtlemise jõuetust. Teie mõtlemise jõuetuse taga käivad aga urgitsemised.

Paljudel teie meestel on teie ridades piinlik istuda. Ma arvan, et seal on vist väga palju neid, kellel külmad jüdinad üle selja jooksevad ja kellel väga piinlik oli kuulata härra Tallmeistri seletusi.

Mul on kogemusi. Ma tean seda.

5. Järgmise koosoleku määramine.

Sekretäri esimese abi A. Tõllasepa ettepanekul otsustatakse pidada järgmine koosolek reedel, 12. juunil s. a., kell 17. (Päevakord vaata 153. koosoleku otsuste protokoll, lisa nr. 5.)

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides.

(Punkt 4. järg.)

M. Martna: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina pidin veel paariks minutiks sõna võtma, et arupärija härra Tallmeistri väljendusi õiendada. Härra Tallmeister oli minu sõnadest nõnda aru saanud, nagu sooviksin mina, et sotsialistlike kirikuõpetajaid peaks rohkem tulema. Ütlesin seda küll, kuid tingimisi ja nimelt, et kui teie tahate, et rahvas teist rohkem lugu peaks pidama ja suuremal arvul teie poole peaks tulema, siis ei jää teil minu arvates muud üle, kui peate pöörama sotsialismi poole, nagu teistes maa-des paljud kirikuõpetajad seda juba on teinud. Ja edasi seletasin mina, mis Zürichis sotsialistlik pastor Hermann Kutter selles suunas ütles, mispärast töölised sotsialistideks lähevad. Ta ütles, et just kirik sunnib neid sinna minema.

Edasi tahtsin tähelepanu juhtida arusaamatuse peale, mis selle arupärimise puhul siin väljendatud, nagu oleksid noorsotsialistid läbikäiguhooviks kommunist-

mile. „Vaba Maas“ on mõnikord seda kirjutatud, aga ei ole öeldud, kustpoolt see lause on tulnud. See tuleb nõndasama teadmatusest, nagu kõik muu meie arupärijate poolt. Kui, näiteks, meie arupärijad oleksid teadnud ja jälginud mineval nädalal lõppenud suurt sotsialistlikku kongressi, Saksa sotsiaaldemokraatliku partei päeva, mis lõppes läinud reedel. Partei-päev oli 6 päeva koos. Kui meie arupärijad oleksid seda kongressi jälginud, siis oleks pidanud neile jääma mulje, et see on suur, maailma valdav kultuuriline liikumine, igauks, kes seda kongressi oleks jälginud, oleks pidanud tunnistama, et siin tehti tõsiselt tööd tõsiste küsimuste kallal. Siin uuriti maailmakriisi põhjusti ja otsiti, kuidas Saksa rahvas selle vastu peab abinõusid leidma. (V a h e l h ü ü e.) Härra Köster arvas, et nad ometi väljapääsu ei leidnud. See tunnistab, et härra Köster... (V a h e l h ü ü e.) Teie jälgisite vist „Maalehest“, „Revalsche Zeitung“ist“ või „Uudislehest“. See oli üks halb jälgimine! Mulle näib ometi, et Teie seda lugenud ei ole, muidu Teie kõneleksite teisiti. Kui mineval pühapäeval Leipzgis Saksa sotsiaaldemokraatide parteipäev avati, siis olid seda vastu võtmas 15.000 noorsotsialisti, see on rohkem inimesi kui kodanlikus parteis üleüldse liikmeid on. Seal olid ka „punased kullid“, s. o. veel nooremad kui noorsotsialistid, osalt väikesed lapsed, põlvepikkused. Partei-päeva avamisel marssis üle 100 tuhande inimese läbi linna. Kui see teil teada oleks olnud, siis teie ei oleks niisugusele arupärimisele alla kirjutanud. See kõneleb, et teie sotsialistlikust liikumisest suurt ei tea ja ka sellest, mis sellega ühenduses. (V a h e l h ü ü e.) Kui teie oleksite kongressi protokolle lugenud, siis teie oleksite teadnud, et kommunistliku liikumise ära-võitmise all midagi muud kui sellega ühinemist mõeldi. Vana Bock, kongressi aupresident, 84 a. vana, kahetses, et tööliikumine on mitmeks killunenud. Ta ütles, peaks leitama tee, et Saksa tööliikumine uuesti ühte sulaks. Ei Bock ega keegi muu ei mõelnud, et sotsiaaldemokraadid peaksid kommunistideks muutuma, vaid siin kõneldi sellest, kuidas lahkulöönud pooli liita, kuidas kommunistide sotsiaaldemokraatiasse tagasi tõmmata, kas seda püüda isikliku propaganda läbi, või üleüldisel teel? Teie teate, kui teie sotsialistlikku liikumist silmas olete pidanud, et see küsimus kümne aasta vältel teistel maadel elavalt päevakorral on olnud. Inglismaal töötavad komisjonid selle kallal juba aastaid ja tahavad kommunistlikku tööliikumist sotsiaaldemokraatliku tööliikumisega ühte sulatada, ühte liita. See ei ole seni — kahjuks — korda läinud. Ja kui see seni korda ei ole läinud, siis

sellega ei ole ometi öeldud, et see kunagi korda ei lähe. Ja sellest oletusest välja minnes, et see ükskord korda läheb, tegi 84-aastane Bock Leipzigi mainitud lootusrikka ettepaneku, ja kui teie kõike seda oleksite jälginud, siis oleks teil raskem olnud, lausa kahtlustada, et siin tehakse kommunistlikku kihutusetööd. See oli, mis ma tahtsin teile meelde tuletada. (Vahelhüüe.) Kui asi Teid huvitab, siis võin Teile muu seas väga huvitavaid pilte näidata ka Saksa noorsotsialistide, „Roten

Falken“ — „Punaste kullide“ ja üldse mainitud Leipzigi kongressist.

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja: Ma kuulsin ettepanekut, lõpetada koosolek.

Nimekirjas on veel 3 kõnelejat. Minu teada mõned komisjonid peavad algama tööd kell 3. (Häälatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.05 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

